

עטרה לחיים

מחקרים בספרות התלמודית והרבנית
לכבוד
פרופסור חיים זלמן דימיטרובסקי

בעריכת

דניאל בויארין, מנחם הירשמן

שמואל יהודה פרידמן, מנחם שמלצר, ישראל מ' תא-שמע

עורך לשון: ישראל חזני

הספר יצא לאור בסיוע

קרן סטרוק לפרסומים, בהמ"ד לרבנים באמריקה

הקתדרה על שם הרמן פ' וסופיה טאובמן, אוניברסיטת קליפורניה, ברקלי

קרן איימס ברוקס, אגודת השוחרים בארצות הברית של האוניברסיטה העברית בירושלים

ההפצה: הוצאת מאגנס, ת"ד 39099, ירושלים 91390, פקס 02-5633370

כל הזכויות שמורות

להוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס

האוניברסיטה העברית

ירושלים תש"ס

מסת"ב 8-066-493-965

נדפס בישראל

סדר: דפוס כספית, ירושלים

מפירוש ר' יוחנן בר' ראובן מאוכרידא לספר השאלות

ירחמיאל ברודי

בתקופת הראשונים הרכו, בחוגים מסוימים, לעסוק בלימוד ספר השאלות. אחת הראיות לכך היא העובדה ששרדו עשרה כתבי־יד של החיבור מתקופה זו, בשלמותם או בחלקם הגדול, מלבד קטעים מרוכים המצויים בגניזת קהיר.¹ אף העובדה שפירושים לא מעטים נתחברו לספר השאלות, מלמדת על ריבוי העיסוק בו; אחד הפרשנים אף העיד במפורש שחיבר את פירושו לבקשת הלומדים, ש'נכספו להתעסק בשאלות דרב אחאי גאון משבחה ולצאת בו ידי חובתם, כי הוא כשולחן ערוך בענייני איסור והיתר'.² מסתבר שהספר היה חביב במיוחד על אנשי איטליה וביזנטיון. מבין הפירושים לספר השאלות שנתחברו בתקופת הראשונים, שרדו פירוש איטלקי ופירוש כיונטי, ואלה יצאו לאור במהדורת השאלות של ש"ק מירסקי.³ אלא שאחד משני הפירושים האלה, של ר' יוחנן בר' ראובן מאוכרידא, נדפס על פי כתב־יד לקר, והמהדיר לא הסתייע בכתב־יד שני של הפירוש, הכולל את החלקים החסרים בנוסח שהשתמש בו. בהזדמנות זו אני שמח, לכבדם של ר' יוחנן ושל בעל היובל, להוציא לאור אחד מחלקים אלה, על פי כתב־היד השני של הפירוש, המצוי בספריית ברלין.⁴ בכ"י אוקספורד שמירסקי השתמש בו, כשההדיר לראשונה את פירוש ר' יוחנן בר' ראובן, יש חסר גדול בחלקו הראשון של ספר שמות: לפי המספור של מהדורה זו, הפירוש נקטע לקראת סוף שאלתא מ"ד, וחוזר ומופיע באמצע שאלתא נ"ד. אולם, מכיון שהשאלות מופיעות בנוסחו של הפרשן בסדר שונה מזה המצוי בערי הנוסח הישירים של הספר,⁵ שרד בכתב־היד הפירוש לשאלות מ"ה ונ'. זאת אומרת שחסרים חלקים מן הפירוש לשאלות

- 1 ראה י' ברודי, לתולדות נוסח השאלות, ניו יורק וירושלים תשנ"ב, עמ' 11. 94-95 והע' 119. ש"ק מירסקי (שאלות דרב אחאי גאון, א-ה, ירושלים תש"ך-תשל"ז) השתמש בתשעה מתוך עשרת כתב־היד שנשמרו מחוץ לגניזה (למעט כ"י לינגרד, שנחגלה לאחר מכן), וכן בדפוס הראשון של הספר, ונציה ש"ו. בהערות ולהלן השתמשתי בסימנים שקבע מירסקי לכתב־היד.
- 2 ראה ברודי (שם), עמ' 124 והע' 3. הציטוט הוא מהקדמתו של ר' יוחנן בר' ראובן, שלפירושו מוקדש מאמר זה; הדברים הועתקו במבוא למהד' מירסקי, עמ' 40.
- 3 ראה ברודי (לעיל, הע' 1), עמ' 126-129, 134, 194, וכן י' תא-שמע, 'לתולדות הספרות הרבנית כיוון כמאה הי"ד', תרכ"ן סב (תשנ"ג), עמ' 102, 106-107.
- 4 סימנו של כ"י אוקספורד, שמירסקי השתמש בו, הוא Opp. Add. 4° 29 (מספר 542 בקטלוג של גריבאואר). סימנו של כתב־היד השני, מספריית ברלין (Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, Orientalabteilung) Or. Ocl. 333 (מספר 165 בקטלוג של שטיינשניידר). אני מודה לרשויות הספרייה על שהרשו לי לפרסם את הטקסט, וכן להתחיל בפילרי הבטוחי במקום אחר (בספרי הנזכר בהערה 1, עמ' 128 הע' 26). החלק השני החסר במהדורת מירסקי ומצוי בכ"י ברלין נמשך מסמוך לתחילת שאלתא ע"ט עד סמוך לתחילת שאלתא פ"ד (ראה מירסקי [לעיל, הע' 1], ג [שמח], עמ' רכא; ד [ויקרא], עמ' כב), ויתפרסם אי"ה במקום אחר. לאפשרות שקיים כתב־יד שלישי של הפירוש, ראה תא-שמע (לעיל, הע' 3), עמ' 101 הע' 3.
- 5 ראה ברודי (לעיל, הע' 1), עמ' 186-187.

מ"ד ונ"ד, וכל הפירוש לשאלות מ"ו-מ"ט, נ"א-נ"ג. בחומר המתפרסם להלן מצויים כל החלקים האלה של הפירוש, פרט לשאלתא נ"ג שאין לה זכר; אפשר שהפרשן לא מצא כאן דברים הטענים ביאור לפי הבנתו, או שפירושו לשאלתא זו נשמט בטעות מכתב-היד. במהירה דלהלן התחלתי מעט לפני המקום שבו נקטע כ"י אוקספורד, והמשכתי מעט אחרי הנקודה שבה ממשיך כ"י ברלין.⁶

ידיעותינו על ר' יוחנן מוגבלות מאוד, ולמעשה שאובות כולן מתוך פירושו לשאלות. ניסיון ראשון לתאר את דרכו של הפרשן, ולמקם אותו בהקשרו התרבותי, נעשה לאחרונה על ידי י' תא-שמע.⁷ הנשוא מעניין וראוי לדין נרחב יותר, אך מטרתנו כאן היא להשלים את פרסום הפירוש, ונסתפק בהערות מעטות, הקשורות באופן ישיר בחלקים המתפרסמים להלן.⁸ כפי שקובע תא-שמע, ברור שר' יוחנן פעל בכיזוניון, במחצית השנייה של המאה הארבע עשרה או במחצית הראשונה של המאה החמש עשרה לסה"נ.⁹ נצטט כאן חלק מן התיאור הקולע והתמציתי של תא-שמע בנוגע לאופי הפירוש:¹⁰

תוכנו של הפירוש מתאפיין במספר רכיבים: (א) פירוש קצר המבוסס על פירוש רש"י למקומות המקבילים בתלמוד; (ב) הסמכת חלקים גיכרים מתוך המשא-ומתן התלמודי, כשהם מלווים, בדרך-כלל, בפירוש רש"י עצמו, או כעיבוד מתוך פירושו; (ג) העשרת המקור התלמודי בדברי כמה מגדולי הראשונים... ייחודו של רבי יוחנן בסעיף זה בכך, שהוא כולל גם מדברי ספר הזהר במסגרת זו...¹¹ (ד) הרחבת מסגרת הפסיקה-למעשה בציטוטים נרחבים מכל רחבי ספרותנו, ובעיקר מתוך הרמב"ם, וכמידה מועטה יותר – מתוך 'ספר הטורים'.

הקטע המתפרסם להלן אופייני למדי מבחינת מגוון המקורות המובאים בו ודרכי השימוש בהם. שלדו הפרשני של החיבור הוא פירוש רש"י, כפי שר' יוחנן עצמו רומז בהקדמתו: '...מפני שיש בו דברים שאינם מבוארים כל כך בקשו ממני... לקבץ מפירושי רש"י נ"ע ושאר המפרשים לבארם ולהדיעם...'¹² בדרך כלל מובאים פירושי רש"י בסתם, או שהם משולבים בתוך קטעי הגמרא שהפרשן מביא, מלבד הקטעים הכלולים בשאלות עצמן, לצורך הבהרה. תלותו של ר' יוחנן בפירוש רש"י היא כה גדולה, שבמקום אחד הוא מביא את פירושו לדברי הגמרא, אף שפירוש זה אינו מתיישב עם השאלתא שאותה הוא מפרש,

6 ראה מירסקי (לעיל, הע' 1), ג (שמוח), עמ' מה, קז.

7 תא-שמע (לעיל, הע' 5), עמ' 101-106.

8 בנוגע לנוסח השאלות שהשתמש בו הפרשן, ראה כרדוי (לעיל, הע' 1), עמ' 128-129. הממצאים הרלבנטיים בחומר המתפרסם כאן וליים, והם תורמים מעט מאוד לכיזוד התמנה המרעגת שם, אם כי הם תואמים תיאור זה כריעבד: נוסח הפרשן אינו שייך למשפחה הכוללת את כתב-היד א ו כ מ, ולא לזו הכוללת את כתב-היד נ ס פ ר, והוא מרשפע בצורה ניכרת מנוסח התלמוד (ורש"י). ראה להלן, הע' 28, 29, 46, 49, 79, 88, 93, 99, 118, 126, 134, 138, 140, 143, 154.

9 שם, עמ' 105, וראה הע' 24 להלן.

10 שם, עמ' 102-103.

11 ספר הזהר הוא הכולט מבין החיבורים הקבליים המשמשים בפירושו של ר' יוחנן, אך הוא אינו היחיד. ראה תא-שמע (לעיל, הע' 3), עמ' 105-106. אפשר להוסיף שהפרשן מצטט אף מדברי ר' מנחם רקנטי, פירוש על התורה על דרך האמת, ונציה רפ"ג, (קבוץ) ע"א (ובתוך מ' יפה, לבושי אור יקרות, לבוב תר"ם, לט סע"ג), ראה מירסקי (לעיל, הע' 1), ג, עמ' רד (ולא כפי שחשב תא-שמע, שם, עמ' 104).

12 ראה הע' 2 לעיל.

ובעקבות כך מעיר: 'כך פרש"י, אבל רב אחאי נותן טעם אחר' (82 ע"ב). אף שפירושו של רש"י מצוטטים או מעובדים עשרות פעמים במהלך הקטע המתפרסם כאן, שמו מצוין ארבע פעמים בלבד, כולל המקום שהזכרנו זה עתה, ומסתבר שבכל מקום כזה יש לחפש הסבר לחריגה זו.¹³ דיבורים רבים מועתקים כלשונם, אך אין ר' יוחנן מצטמצם בהעתקה מכנית. למשל, הוא משמיט דרך קבע את הלעזים של רש"י, בוודאי בגלל שלשונם לא הייתה מובנת במקומו, ולכן לא הייתה בהם משום תרומה להבנת הקוראים.¹⁴ במקרים אחרים מכניס ר' יוחנן שינויים בניסוח דיבורי רש"י, כדי להתאים אותם למסגרתם החדשה, כחלק מפירוש לספר השאלות.¹⁵

המקורות האחרים המובאים בפירוש משמשים ברובם המכריע להעשרת הדיון ההלכתי, ולא לצורכי פרשנות. כאן, כמו בספר כולו, החשוב מבין חיבורים אלה הוא ספר משנה תורה של הרמב"ם, המצוטט שמונה פעמים.¹⁶ ספרי הלכה נוספים הם ספר הטורים, ספר התרומה והלכות הרי"ף.¹⁷ חכם אחר שר' יוחנן מרבה לצטטו הוא ר"מ כונני, ודבריו מובאים הן לפרשנות והן לענייני הלכה. חכם זה אינו מוכר לנו ממקורות אחרים; לדעת תא-שמע יש להניח שאף הוא חכם ביזנטי שפירש את ספר השאלות.¹⁸ רב יהודה' מזכיר שלוש פעמים, ופעם אחת הוא מכונה 'גאון'; מסתבר שבכל המקומות האלה התכוון המחבר לדברים המיוחסים לרב יהודאי גאון, אך ספק אם אפילו אחד מן המקומות האלה אכן משקף את דעותיו של רב יהודאי ההיסטורי.¹⁹ ישנם חכמים אחרים, שכל אחד מהם מזכיר רק פעם אחת, בקיצור נמרץ או אף בתמצית דבריו בלבד: רב עמרם, ר' קלונימוס, רבנו תם, 'חכמי מגנסא', הרמב"ן, הרא"ש ור' דוד קמחי.²⁰ תרגום אונקלוס, תרגום שיר השירים וספר הזהר מצוטטים, כל אחד מהם פעם אחת, מבלי לנקוב בשמותיהם בצורה מפורשת,²¹ וייתכן שציטוטים סתמיים מחיבורים אחרים נעלמו ממני.

כפי שניתן להבין מן האמור לעיל, אופיו של הפירוש הוא קומפילטורי בעיקרו, ואין למצוא בו תרומות אישיות של המחבר אלא לעתים רחוקות. בחומר המתפרסם כאן ישנו לפחות קטע אחד כזה, הראוי לציון מיוחד. בקטע (84 ע"א-85 ע"א) מובא דיון העוסק בשאלה האם החובה של הנחת תפילין חלה אף על פשוטי העם, או שהיא מוגבלת לאנשים שלמדו 'בתורה ובנביאים ובכתובים ובתלמוד', כפי שנקבע בספר הקדום, והמסתורי משהו, המכונה 'שמושא רבא'.²² נקודת המוצא של דיון זה מצויה במובאה מספר התרומה, שבה

13 ראה להלן, הע' 40, 86, 116, 125.

14 ראה להלן, הע' 37, 141, 159, 172. אפשר להעלות על הדעת הסבר שונה במקצת: שלעזים אלה נשמטו, בגלל סיבות דומות, על ידי אחד המעתיקים של פירוש רש"י, ולכן חסרו כבר בעותק שהיה לפני ר' יוחנן.

15 ראה להלן, הע' 104, 113, 115, 130, והשווה הע' 27, 30, 116, 155, 163, 168.

16 ראה להלן, הע' 26, 52, 65, 97, 123, 129, 137, 169. יש לציין את חוסר העקיבות בהפניות של ר' יוחנן למשנה תורה: בדרך כלל הוא מציין את שם הספר, את חטיבת ההלכות ואת מספר הפרק, אך לפעמים חסר חלק ממידע זה, ולעתים הוא מסתמך בניצן הסתמי ומזל.

17 ראה להלן, הע' 63, 68, 78, 84, 98, 122.

18 ראה להלן, ליד הע' 54, 56 (והע' 60), 85; תא-שמע (לפיל, הע' 3), עמ' 103.

19 ראה להלן, הע' 84, 90, 170. יש גם השוואות גאונים אנטימיות המשוקעות בפירוש, ראה להלן, הע' 28.

20 ראה להלן, הע' 53, 61, 83, 84, 86.

21 ראה להלן, הע' 75, 114, 149.

22 החיבור נדפס לאחרונה בהלכות גדולות, מהד' ע' הילדסהיימר, א, ירושלים תשל"ב, עמ' 488-496. לסקירה על חיבור זה וקישוריו עיין שם, מבוא, עמ' מו-ג.

טוען המחבר שקביעה זו נוגדת את שיטת התלמוד הבבלי, הגורס שאפילו קטן יהודי לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין,²³ ואין לסמוך על דבריהם (של ספרים אחרים) בדבר שתלמוד שלנו חולק עליהם. ר' יוחנן חולק על ר' ברוך בר' יצחק מוורמייזא, מחבר ספר התרומה, כשהוא מכנה את עצמו 'יוחנן תלמידו'.²⁴ הוא אמנם מסכים עם ר' ברוך שבמקרה של התנגשות ברורה יש להעדיף את התלמוד הבבלי על פני ספר שמושא רבא, אך לדעתו אין צורך להניח קיומה של מחלוקת כזו בנקודה הנידונה: ייתכן שאף לדעת התלמוד, אף שקטן שטרם הספיק ללמוד תורה חייב להניח תפילין, גדול שנתרשל ולא עסק בתלמוד תורה איננו בכלל מצווה זו. וכאן, כבמקומות אחרים, משלב המחבר שיקול קבלי בדיון ההלכתי: מאחר שלפי ספר הזהר התפילין הם 'שמא קרישא עלאה, דכתיב "כי שם ה' נקרא עליך" ותנו שם ה' ממש', מתקבל על הדעת שלא נאה להתגדל ולהשתמש בעטרת המלך אם אוצרותיו אינם בקרבו'.²⁵

כ"י ברלין קריא בדרך כלל, ואלו הסימנים ששימשו בהדורה:

קריאה מסופקת	ˆ
המובא בסוגריים מיותר ויש למחקו	( )
המובא בסוגריים העגולים משובש, ויש לתקנו בהתאם למובא בסוגריים המרובעים	[ ] ( )
השלמת מקום לקוי או מטושטש בכתב־היד	{ }
הוספה (על פי מקורות מקבילים או סברה) שאינה בגדר השלמה למקום לקוי	< >
כתוב בין השיטין או בגליון של כתב־היד	?
השלמה מפוקפקת	

יש לציין שבמקומות מרובים יחסית כתב הסופר של כתב־היד אות או מילה בצורה משובשת, וחזר וכתבה בצורה מתוקנת, ברצף הטקסט או מעל לשורה. במקצת המקומות האלה אף סימן למחיקה את ההיקרות הראשונה, המשובשת. במקרים כאלה העחקתי פעם אחת בלבד, מבלי לציין את הכתיבה הכפולה ואת חיקתו של הסופר. כמו כן, במקומות מסוימים חסר סימן קיצור בכתב־היד (או, למצער, איננו קריא בצילום); במקרים אלה הוספתי את סימן הקיצור מבלי להעיר על כך. ההעתקה מתחילה לקראת סוף עמוד ב' של דף 80; מכאן ואילך ציינתי, בתוך סוגריים מרובעים, את תחילתו של כל עמוד חדש בכתב־היד. את סימני הפיסוק הוספתי לנוחיות הקורא (בין היתר ציינתי את סופו של כל 'דיבור המתחיל' בנקודה, ואת סופו של כל פירוש בנקודתיים). צמצמתי את הערותי ככל האפשר, וכדרך כלל לא ציינתי מראי מקום למקורות המובאים בתוך מקורות ידועים, שאותם מצטט המחבר.

23 מדובר בעצם בברייתא, המקבילה לחוספ' חגיגה, פ"א ה"ב (מהר" לייבמן, עמ' 374-375).

24 מכאן סיוע לנטייתו של תא"ש (לעיל, הע' 3), עמ' 105, להניח שר' יוחנן אינו משתמש בביטוי זה באופן מילולי דווקא, ולכן אין להסיק מן הדרך שבה תרא מצטט את ר' יעקב בעל הטורים שהלה היה רבו. מסתבר אפוא שאין הוכחה שפעל במאה הארבע עשרה; עם זאת, אין הוכחה מכרעת שפעל מאוחר יותר. במחצית הראשונה של המאה החמש עשרה, עיין שם.

25 מובאה זו מן הספרות הקבלית משולבת במשיכים אגריים, או אגריים למחצה, מן התלמוד גופו; ראה הע' 74, 76 להלן.

רמז"ל בספר מדע בהלכות ע"ז וחוקות הגוים פ' י"א²⁶ אין הולכין כחוקות הגוים ולא מדמון להם לא כמלבוש ולא בשער וכיוצא בהם שני' לא תלכו כחוקות הגוים ואומ' ובחוקותיה' לא תלכו ונאמ' השמר לך פן תנקש אחריהם הכל בעניין אחר הוא מזהיר שלא ידמה להן אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושיו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במודעו ובדעותיו וכה"א ואבדיל אתכם (מכל) [מן] העמים לא [81 ע"א] ילכשו) במלבוש המיוחד להם ולא יגדל ציצ"י > ת (כציצית) [כציצית] ראשם ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושים וזה הוא הנקרא בלורית ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאוזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שהם עושים ולא {יכנה} מקומר' כבנין היכלות של ע"ז כדי שיכנסו בהם רבים כמו שהם עושים וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה: קטול אספסתא. קצור²⁷ עשב מאכל בהמה: יעבור ואל יהרג. כיון דאינו מתכוין: אסתר. פרהסיא היתה נבעלת ולא מסרה נפשה למות: קרקע עולם. היא אינה עושה מעשה הוא עושה מעשה בה: דלהנאתו קא מכיין. {לא} להעבירה אלא להנאת עצמו מתכוין ואין כאן חילול השם ליהרג על כך: קואקי.²⁸ כלי של טיט הוא ודומה לעציץ ועושים אותו בני אדם כשמתחממין כנגד המדורה ומבקשין לישן כופין אותו על הגחלים ועל הדשן כדי שלא תצא האש בכלים שבו > ית: דמונקי. כלי שעושין אותו לחתות גחלים בו ממקום למקום ובמלכות פרסיים היו חברים שבהם מחזירין בכל בתי ישראל ומכבין את הנירות וחותין את הגחלים ומוליכין א' > תם לבית האור שלהן שהיא ע"ז ולא היו מניחין לא אש ולא גחלים שילינו בלילה חרץ מבית ע"ז שלהם שהיא בית האור כדאמ' בהמביא גט אתה ההוא חבא שקלא לשרגא מיקמיהו והיו מוליכין אותו (באקוקי) [בקואקי] ודמונקי דהוה להו משמשי ע"ז ואע"ג דמשמשי ע"ז הן כיון דלאו לעבורי איסורא לישראל קא מכוני אלא להנאת עצמן מותר לנו ליתנה להם: שנינו במסכ' סנהדרין פר' בן סורר ומורה²⁹ [81 ע"ב] הבא (במחברת) [במחברת] נידון על שם סופו היה בא (במחברת) [במחברת] ושכר את החבית יש לו דמים חייב אין לו דמים פטור: פי³⁰ כמ' שכן סורר נהרג על שם סופו ולא מפני שאכל בשר ויין כך הבא במחברת אינו נהרג על גניבת ממון אלא על שם סופו שאמ' בליבו אם יעמוד בעל הבית כנגדי אהרגנו היה בא במחברת ושכר את החבית אם יש לו דמים שאינו חייב {מיתה} כגון (ש)אב שחתר על הבן שלא בא להרוג כי אם לגנוב ממון חייב לשלם אבל אם הוא איש נכרי שחייב מיתה ואין לו דמים פטור מלשלם שכיון שנתחייב מיתה פטור מן התשלומין שאין מת ומשלם {ואע"פ} שנצול מן המיתה ולא ה' > רג הורגהו פטור מן התשלומין דקימ' לן חייב {י} מיתה אפי' שוגגין פטורין מן התשלומין: תניא³¹ א"ר יוסי הגלילי וכי מפני שאכל טרטימר בשר ושתה חצי לוג יין יסקל אלא התורה הגיעה לסוף

26 ה"א.

27 פירוש זה והבאים אחריו מבוססים על פירוש רש"י למסכת סנהדרין, ער ע"ב. מקצת הפירושים מועתקים כלשונם, ומקצתם בעיבוד.

28 הפירושים של 'קואקי' ו'דמונקי' לקוחים מחשבת גאון, שחררה לכה"א א (בגיליון בלכר) ו כ מ, של השאלחות, ראה ח"צ טוריבש, ארצות הגאונים למסכת סנהדרין, ירושלים תשכ"ז, עמ' תכו דהע' 4, ומהר" מירסקי (לעיל, הע' 1) על אתר (ג, עמ' מז). מסתבר שתשובה זו לא נכללה בנוסח השאלחות של הפרשן (אין הוא נהג להעתיק קטעים ארוכים מבלי להוסיף עליהם), אך ייתכן שהובאה בגיליון הספר, ומשם העתיקה (ראה לעיל, הע' 8, 19).

29 פ"ח מ"ו, עב ע"א. דברים אלה נכללו, לפי נוסח הפרשן, בדרשה שהועתקה בסוף השאלות, כפי שהועתקו כאן אף בכ"י ג ס פ ר (ראה, לעיל, הע' 8).

30 נוסח חופשי ומדויק של פירוש רש"י על אתר.

31 סנהדרין עב רע"א.

דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכי' ומלסטס את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: אמ' רבא³² מ"ט (במחתרת במחתרת) [רמחתרת] שאמר' תורה אין לו דמים כלום' הרי הוא לך כמי שאין בו דם ונשמה ומותר להורגו חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו שרואה שאחר שוקל ושותק הילכך יודע הגנב הזה שבעל הבית יעמוד להציל ממונו ומימר (האי) [אמר] הגנב אי אולינן לגביה? ודאי קאי לאפאי ואי קאי ואיקטלנא ליה ואמר' לך תורה אין לו דמים ומלמדתיך מאחר שהוא בא להורגך השכם להורגו: ת"ר³³ והוכה ומת (אין)³⁴ (ככל) [בכל] אדם סד"א בעל הבית דקים ליה דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו [82 ע"א] אכל אחר {לא} קמ"ל דרודף הוא ואפי' אחר רשאי להורגו. ת"ר מחתרת אין לי אלא מחתרת גו וחצירו וקרפיו מגיין ת"ל ימצא הגנב מכל מקום אי"כ מה ת"ל מחתרת מחתרתו זו היא התראתו. פי"י³⁵ כשכא במחתרת אינו צריך (התראה) בעל הבית להתרות בו אלא הורגו מיד וכיון דחתר ונכנס על דעת כן עשה שאם ירגיש בו בעל הבית שיהרגינו מפני שאינו יכול לברוח דרך (דרך) המחתרת והילכך מותר להורגו בלא התראה אבל כשנכנס דרך הפתח אסור להורגו בלא התראה דכיון שהפתח פתוח אומ' בלבו אם ירגיש בי בעל הבית אברח ולא בא על עסקי נפשות ובכי האי {גוונא} מרבי' גו וחצירו וקרפיו:

בא³⁶ ואי דעבר ושחט. השוחט את הבכור קודם שהיתירו חכם ואח"כ הראה מומן לחכם: בדוקין שבעין אסורין. כמו³⁷ הנוטה כרוק שמים אם מום זה דוק שבעין כולי' עלמ' אפי' ר' יהודה מודה שאסור מפני שנשתנה לאחר מיתה יש לך דוק שנראה לאחר שחיטה מום קבוע שאלו ראהו קודם שחיטה היה (בחדר) [עובר]: כי פליגי במומין שבגוף. (כגון) נקצצה אחזנו שלא נשתנה בשביל השחיטה: הלכה כר' מאיר בגזירותיו. מתני' דבכורות דיקא נמי {ד} משום גזירה קאסר לזה {ו} קנסא קניס כדי שלא ירגיל עוד מדלא קתני ר' מאיר אוסר דלהוי משמע דאסור תלוי בגופו שאין ריאתו לאחר שחיטה כלום אלא הואיל ועבר ושחט ש"מ זהו טעמו של דבר מפני שהקל לשוחטו וחלה ר' מאיר הדבר ברשעו של כהן שהקל בו: אע"ג דר' יהודה מחמיר במוקצה. דהא אשמעי' ר' יהודה בכמ' דוכתי [82 ע"ב] דאית ליה במוקצה: הכא מיקל. דבכל שעה דעתיה עליה: בכור שנפל לבור. בכור³⁸ בזמן הזה שאינו נשחט בלא מום מפני שקדשים הוא ש"מאיליו הוא קדוש והשוחטו כשהוא תם שוחט קדשים כחור' וענוש כרת. שנפל לבור וירא פן ימות שם: ר' יהודה אומ' ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה. מומחה בקי במומין להבחין בין מום עובר למום קבוע ועל כרחך {ר'} יהודה אית ליה במוקצה ובמום שנפל ביה ביי"ט לא הוה שרא ליה דלאו דעתיה עליה מאתמול והכי קאמ' בכור בעל מום שלא הראהו לחכם מבעוד יום להתירו ונפל לבור

32 שילוב של דברי רבא (שם עמוד א) עם פירוש רש"י על אחר.

33 כרייתא זו, והבאה אחריה, לקוחות מסנהדרין עב ע"כ. אף ההסבר לכרייתא הראשונה לקוח משם, כשניניים קטנים.

34 ייתכן שהמילה נמחקה כבר בכתב-היד. ר' יוחנן משנה קצת את נוסח הכרייתא, על מנת להציג את העניין בצורה פשוטה יותר, עיין שם.

35 השווה פירוש רש"י שם. ר' יוחנן נקט כאן דרך עצמאית במקצת.

36 תחילת הפירוש לשאלתא מ"י. דרך זו לציון שאלתא חדשה, על פי פרשת התורה שאלה היא משחייתך, נפרצה בכתב-היד של התיכור.

37 פירוש זה, והבאים אחריו (עד 'שהקל בו'), מיוסדים על פירוש רש"י למסכת ביצה, כו סע"א. ר' יוחנן, כדרכו, השמיט את הלעז של רש"י למילה 'דוקין'.

38 הפירושים הבאים (עד 'דעתו עליה') מבוססים על פירוש רש"י למסכת ביצה, כה סע"כ-כו רע"א.

בי"ט ירד מומחה ויראה מו"ם שהיה בו מאתמול אם קבוע הוא יעלה וישחוט דמשום מוקצה
ליכא כי אתמול דעתו עליו: ואם לאו לא ישחוט. הואיל ואין מומו קבוע אסור לשוחטו: ר' שמעון
אומ' כל שאין מומו ניכר מערב י"ט אין זה מן המוכן. הואיל ולא ראהו חכם
מאתמול להתירו אסור לשחטו היום ולא³⁹ משום מוקצה אסור ליה דהא ר' שמעון לית ליה
מוקצה אלא לפי שכשמתירו בי"ט נראה כמתקנו והוא ליה כד(י)ן דין דגזור בו משום שבות
והכי קאמ' אין התרתו התר ואין מוכן להכשר – כך פרש"י אבל רב אחאי נותן טעם
אחר:⁴⁰ ובגמ' ⁴¹ (פליג) פריך נפלגו (מומין) ברואין [מומין]⁴² בעלמ' פי' בלא נפל לבור
ומתריך להכי אפליגו בנפל דאילא אדכר נפל לבור (כפלוגתיהו) [ופלוגתיהו] ברואין מומין
בעלמ' הוה אמינא היכא דנפל לבור לא ירד מומחה אלא (בפ"ד) (נערים) ונסקיה כר'
יהושע ומלתא דר' יהושע מפרש בפ' משילין⁴³ בענין אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את
הראשון על מנת לשחטו ואינו [83 ע"א] שוחטו וחוזר ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה
זה שוחט קמ"ל: אמי ורדינא. נאה⁴⁴ היה ועל שם ורדין היה נקרא אינמי על שם מקומו
כדאמ' אנשי ורדינא וצרי עין בממננס היו: (חזו) [חזי] בוכרי דבי נשיאה הוה. היה רגיל
לראותם כי היה מומחה בהם: סבר דלא למחזי ביומא טבא דלא הוי חזי.⁴⁵ דמי לדין:
מאתמול הוה חזי.⁴⁶ אי קבוע אי ע' (ו) בר: (אית) ⁴⁷ [איתין] לי סהדי. מפני⁴⁸ שנחשדו כהנים
להטיל בהם מום מפני טורח הגדול והיציאה שמוטל עליהם שישאל אינו מטפל אלא
בבהמה דקה ל' יום ובבהמה גסה נ' יום ונותנו לכהן ושנינו כל המומין הראויין לבוא ב(י)די
אדם רועי ישראל נאמנים רועי כהנים אינם נאמנים וצריך להביא עדים שמאליו בא לו: כי
ההוא גברא דא > י < תי בוכרא לקמי דרבא. ⁴⁹ כהן היה על כן דקדק עליו: ח > י < יף ראש'.
פי"י⁵⁰ היה חופף > ודחץ < ראשו: חזיה למומיה. ראה אם הוא קבוע או עובר וראה שהיה
קבוע: זיל האינא ותא למחר. שהיה רוצה רבה לרקדק עימו ולרעת איך בא המום ולא היה
פנוי מפני שהיה חופף את ראשו ודחה ללול איך נפל בו מום זה: רמי שערי אחורי דהוצא.
גדר⁵¹ של הוצים, ושעורים היו מושלכים אחורי הגדר: ועייל ראשי(ה) בהוצא. בעוד שהיה
מכניס ראשו אחורי הגדר לאכול נפגמה שפתו והיא שנויה במומי הבכור שפתו שנפגמה
שלעולם הוא ניכר: (אי כוחן) [איכוון] ליה. כלומ' שמא הוא גרם שנחן שם שעורים מרעת,
אמ' ליה לא גרם אלא מושלכים היו שם: כל מום. אי כתי' מום ולא כתיב כל מום לא היה

39 על פי סידור רש"י שם, כו ע"א, בסוף המעשה.
40 לפי לשון השאלתא נראה שאין ר' שמעון אוסר משום מוקצה במקרה זה, מפני שהבעלים יודעים שהם תלויים
באישור של בקי, רמי ימר דמוזקיק ליה חכמי'. לחשיבות הערה זו ראה לעיל, ליד הע' 13.
41 מסכת ביצה, כו ע"א.
42 הסופר כבר סימן (על ידי כתיבת האותיות ב ו א מעל השורה) שיש להחליף את הסדר של שתי המילים.
43 ביצה לו ע"א (ומקבילות).
44 לקוח מסיפור רש"י למסכת ביצה, כו ע"א.
45 כנראה תערוכת משוכשכת של שני משפטים, 'כיומא טבא לא הוה חזי' רשפיר עבדי דלא חזי'.
46 נראה ש'מאתמול הוה חזי' הוא ויכור המתחיל, המנוסח בעקבות נוסח התלמוד כאן (ראה הע' 8 לעיל). הפירוש
מוצחק מפירוש רש"י על אחר.
47 מילה זו כתובה בגיליון, במקום מילה מחוקה בפנים, וקריאתה אינה בטוחה.
48 קטע זה מודבק מפירוש רש"י שם, כו ע"ב, ד"ה וכו"ט שילי קא משייל וד"ה את גרמא ליה.
49 הנוסח שקדם לחיקון נראה כפשוטה בין נוסח התלמוד הרווח, 'דאית' בוכרא לקמיה דרבא', ובין נוסח השאלתות,
'דאחא לקמיה דרבא' (ראה הע' 8 לעיל). הפירוש אולי מבוסס על פירוש רש"י שם, כו ע"ב.
50 הפירושים הבאים הם כנראה משל ר' יוחנן, המפרש דברים שרש"י לא ראה צורך להסבירם.
51 מבאן ואילן על פי פירוש רש"י שם, כו ע"ב.

{לי} לאסור אלא נתינת מום ממש אבל עכשיו אמ' מום לאסור ממש ואמ' כל מום לאסור הגרמה: כת' רמז"ל בספר הקרבנות בהלכות בכורות [83 ע"ב] פ"א⁵² מצות בכור בהמה טהורה אינה נוהגת אלא בארץ ואין מביאין בכורו מחוצה לארץ שנ' ואכלת לפני יי' אלהיך מעש' דגנ' תירוש' ויצהר' ובכורו' בקרך וצנאך ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכור בקר וצאן וממקום שאין אתה מביא מעשר דגן אי אתה מביא בכור בקר וצאן ואם הביא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא הרי הוא חולין, והרמב"ן והר"ם אשר ז"ל אוסרין הבכור בחוצה לארץ:⁵³ כת' ר"מ כונוי ז"ל בזמן הזה שאין בית הואיל ולאכילה עומד הרי זה מותר למוכרו אע"פ שהוא תמים בין לכהן בין לישראל כדמסיק בפ"ק דתמורה⁵⁴ אבל בכור בעל מום יש לכהן למוכרו בכל זמן בין לפני הבית בין לאחר הבית בין חי בין שחוט: בא⁵⁵ קבורת. <פי' קבורת⁵⁶ > <ר"מ > כונוי ז"ל בשר המכנס קרי קבורת כמו קבורא דאהיני פי' אשכל של תמרים⁵⁷ ותניא בתוספתא⁵⁸ מניין לזרוע שהיא (קרויה) [יד] שנ' ותהיינה העבותי על זרועותי כפשתי אשר בערה אש וימסו אסוריו מעל ידיו ובמסכת אהלות מוכיח שהזרוע הוא העצם המחובר לכתף מצד א' וראשו הב' מחובר הוא למרפק⁵⁹ ור"מ דמיתור ידכח שמעני' דצריך להניח למעלה מה' פרקי' שהרי מראשי אצבעות עד למעלה מהקבורת יש ה' פרקי' והיינו כמניין הא:⁶⁰ ר' דוד קמחי ז"ל⁶¹ קבורת היד נקרא קנה ואזורעי מקנה תשכר והוא נחא <ה' > ומשפטה במפי' והוא מפרק הזרוע ועד פר' הכתף, וכן דעת רמז"ל:⁶² שמוחו של תינוק רופס. כת' בעל התרומה⁶³ נראה למורי דאין לפרש במקום המוח דוקא מגיח התפילין ולא במקום אחר אלא מתחלת השער [84 ע"א] הסמוך לפדחת הוא מקום הראוי להניח תפילין והולך שער מקום (שעור) הנחה עד סוף מקום שמוחו של תינוק רופס — אע"ג דלא קאמ' עד מקום שמוחו {וכו'} כאילו קאמ' עד דמי שהרי מקום שער הוא מתחלת שיער הראש הסמוך למצח וגם הוא בטוב גובה של ראש וגם מטמא בנגע א' דאמ'⁶⁴ ר' יהודה אמר' תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה תפילין ביד מקום הראוי ליטמא בנגע א' אף כאן מקום הראוי ליטמא בנגע א' לאפוקי בין עיניך ממש דאיכא בשר ושער לכן ואיכא נמי שיער צהוב וגם הוא יותר ב' {י} עיניך הסמוך לפדחת ומקום שמוחו של תינוק רופס לא אתא לאשמעי' אלא משם ואילך לצד העורף שאינו (גבוה) [גובה] הראש וגם אינו קרי בין עיניך כדאמ' בפר' תפילין ופר' הצלמים מקום יש בראש להניח שתי תפילין הי' <י > נ מתחלת

52 הל' ה. הנוסח המוכח כאן הוא זה שהיה לעיני ראשונים רבים, עיין למשל בהשגת הראב"ד ובספן משנה על אחר, ובדברי הרמב"ן והרא"ש המצוינים בהערה הבאה.

53 הלכות בכורות לרמב"ן, סוף הפרק החמישי, ומשם בהלכות הרא"ש, בכורות, במקום המקביל.

54 שם, ה' רע"ב (השוואה פירוש רש"י שם), ח' רע"א. דברי ר"מ כונוי הם דברי הרמב"ם, הל' בכורות, פ"א ה"ו-י"ח, בתוספת הפניה זו למקור התלמודי.

55 תחילת הפירוש לשאלתא מ"ו.

56 ייתכן שהערה זו נכתבה ביד שנייה.

57 בבא בתרא ה' ע"א ופירוש רש"י שם (והשוואה פירושו למסכת סנהדרין, כו סע"ב).

58 תוספ' שבת, פ"ח הכ"ט, עמ' 35 במהדורת ליברמן.

59 עיין שם, פ"א מ"ח.

60 לא בכור אם אף פירוש זה מוכח מתוך דברי ר"מ כונוי. הכוונה היא לשלושת פרקי האצבע, לפרק היד ולמרפק; הדגשת הבדל ידכח מוכיחה את הדרשות המובאות כמנחות לו ע"א.

61 ספר השו"ע, ערך קנה (ברלין 1847, עמודה תרנט).

62 ראה הקטע המועתק להלן, ליד הע' 65.

63 ורשה תרנ"ז, עב ע"ב-ע"ג.

64 מכאן עד 'שיער צהוב' הוא פירוש שמשלב ר' יוחנן בדברי מקורו, על פי מנחות לו ע"ב.

השער הסמוך למצח עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס: רמז"ל כת⁶⁵ היכן מניחין תפילין של ראש מניחין אותו על הקדקד שהוא {סוף} השיער שכנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו צריך {לכיון} [לכיון] אותו באמצע כדי שיהיו בין העינים והיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגולגולת ושל יד {ק > ו < שר יד} קושר אותה על שמאלו על הקיבורת והוא הבשר התפוח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע שנמצא כשהוא מדבק מרסקו לצלעיו תהיה תפלה כנגד לכו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך: כשמה עשה שהרי באמצע הפרשיו' צוה על תפילין של ראש ועל תפילין של יד: כל המניח תפילין מאריך ימים.⁶⁶ בטובה: כת' בשמוש' רבא⁶⁷ לא אכשר לאחותי [84 ע"ב] תפילין אלא מאן דקרא בתורה ובנביאים {ובכתובים} ובתלמוד בתורה בספר {בספר בספר} בראשי' בנביאי' בס' שמואל בכתובים בספ' תילים ואי הוה במשנה שפיר דמי מסיע ליה לשמואל בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן י"ג למצות אמ' רבא דידע לתרגו' <מי> <לכלהו דכת' ולמדתם אותם ושמתם ועשיתם {ועשיתם} וקשרתם אם אין למידה אין שמירה אם אין שמירה אין עשיה אם אין עשיה אין קשירה ע"כ לשונם וכת' בעל התרומה ז"ל⁶⁸ אמנם בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה אלא אדרבא פר' לולב {הגדול} [הגדול] גרסינן קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין ואע"ג דלא למד במשנה רק שיהיה בקי לשומרן בטהרה כאלישע בעל כנפים, וכן כתו' התם⁶⁹ אמ' אבי' אכתבינהו אנגיל שפיר דמי וליתה דאלו פר' המוציא יין פריך תפילין אנגיל מי כתיבין, ואין לסמוך על דבריהם בדבר שתלמוד שלנו חולק עליהם, הילכך כל אדם טהור חריז לשומרם בטהרה יניחם עליו ויארץ ימים ושנים בנעימי': ואני יוחנן תלמידו אומ' מאן לימא לן דתלמוד רידן פליג על שמושא רבה ד <י> <למ' לא היא. {ומאן} [ומאן] דאיתי מקטן היודע לשמור תפילין לאו ראייה היא דהא בפ"ג שאכלו תנן⁷⁰ אין מומנן על עם הארץ בחבורה ותניא אחרים אומרי' אפי' קרא ושנה ולא ש <י> <מש ת"ח הרי זה עם הארץ ואמ' רב הלכה כאחרים⁷¹ ואילו לגבי קטן פסקי' הלכתא כרב נחמן דאמ' קטן היודע למי מברכין מומנן [85 ע"א] עלי' ⁷² והא הכא כיון דקרי ליה {כי} קטן אפי' בן י' ואפי' בן ט' ואע"ג דלא {לי} מד ולא שימש מומנן עליו וטעמ' דמלת' הראיל ובכ"ח הוא לשמש אע"ג דלא ש <י> <מש חשיב כאילו שימש דומיא דראוי לבילה דאין בילה מעכבת כו'⁷³ אבל עם הארץ שלא {נשתדר} [נשתדל] לשמש הרי לא נדבק בדרכי השם ומפני זה אין ראוי להזמין עצמו לצרף ברכה בלשון {נברך?}, והם הכי נמי לענין תפילין אחר שהקב"ה מניח תפילין⁷⁴

65 הל' תפילין, פ"ד ה"א-ב.

66 לא ברור אם המילה 'בטובה' נכללה בטוסח השאלות של ר' יוחנן. כמו בכ"י ששון. סדר הענינים כאן מתאים לזה שברוב טוסחי השאלות, בניגוד לטוסח כ"י ששון {שאלוי נשתבש בעקבה השמטה מחמת חרומתה} ור"ש מן הענינים, ראה מירסקי {לעיל, הע' 1}, ג, עמ' סז, שינוי טוסח לשורות 10, 11, והערות המהדיר על אתר.

67 ראה הילדסהיימר {לעיל, הע' 22}, עמ' 495-496. אולם מסתבר שר' יוחנן העתיק את הדברים מספר התרומה {עו ע"א-ע"ב, ע"ן שם}, יחד עם תגובת ר' ברוך המובאת להלן.

68 עו ע"ב.

69 היינו, בשמושא רבא {הילדסהיימר [לעיל, הע' 22], עמ' 490}.

70 ברכות מז ע"ב, אך זו ברייתא. יוחנן שצריך לומר 'תניא', או שיכרתו של ר' יוחנן כיוב.

71 שם. בטוסחי התלמוד מובאים הדברים בשם רב הונא, אם בכלל {ראה דקדוקי טופרים על אתר, אות כ: הדף המקביל חסר בכ"י פריס 671 (héb.)}.

72 שם מה רע"א.

73 ראה יבמות קד ע"ב ומקבילות.

74 ראה ברכות ו ע"א. {המילה 'הם' כאן משמעה 'גם'. שימוש זה נפוץ למדי בלשון הגאונים, כנראה בהשפעת השפה הפרסית, ומשם חדר ללשון הראשונים}.

הם <ע> טר בהם צריך שתהייה תורת השם בקרבו בגין דאינון שמא קדישא (עלמ') [עלאה] דכתי' כי שם יי' (אקרא הבו גודל לאלוהינו) נקרא עליך ותנו שם יי' ממש⁷⁵ ולא נאה להתגדל ולהשתמש בעטרת המלך אם אוצרותיו אינם בקרבו כי לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.⁷⁶ ומה שהביא ראיה מגויל אינה ראיה דאע"ג דלענין גויל אינם מחזירים והו' כאבני גויל דלא משפין⁷⁷ חינו' התם דפריך אבל הכא לעולם אימא דלא פליגי. וגם {ר'} יעקב ז"ל {הביא} ממרא דשמושא להלכה:⁷⁸ בין <י> נך ממש. {מתחת?} למצח ועל גבות עיניו: מה להלן בגובה של ראש. מקום⁷⁹ שעושה קרחה: דתניא. פר' הקומץ רבה:⁸⁰ ידך זו שמאל. כלום יד סחמא משמע יד שמאל ויש דורשי' ידכה יד כהה ויש דורשים וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין:⁸¹ ואם הוא אטר יניח בימין העולם שהוא שמאל {שלו} ושלט בשתי ידיו יניח בשמאל העולם דתנן פר' התכלת תפילה של יד.⁸² רבי' קלונימוס ז"ל⁸³ משום הכי מברך על יד להניח דכתי' הכי קרא וקשרתם לאות על ידך ובשל ראש מברך {במצות} {על מצות} תפילין דלא כתי' בהו וקשרתם אלא והיו לטוטפת: לא סח. בין {של} יד לשל ראש: מברך אחת סח מברך שתיים. פ' רב [85 ע"ב] יהודה גאון ורב עמר' ורבי יעקב לא סח אינו מברך כי אם אחת על של ראש סח מברך שתיים על של ראש:⁸⁴ ר"מ כונוי ז"ל ראיתי בלימודי שאפי' מניח(ין) זה אחר זה בלא שיחה שמברך על של יד להניח תפילין {ועל} של ראש על מצות ולא כדברי המפרשים לא סח מברך אחת כלום שיצא בברכה של יד שבירך — אע"פ ששנינו בירושלמי כך, התלמוד שלנו עיקר, ויכול להיות שאותה של ירושלמי נאמרה קודם דשלח רבה בר בר חנה משמיה דר' יוחנן שמברך שתיים:⁸⁵ כת' רש"י ז"ל⁸⁶ שח בין תפילה לתפילה ולא בירך על של ראש אלא סמך על ברכה ראשונה עבירה היא כידו וחזר עליה

75 השורה האחרונה מצוטטת (בדילוג) מספר הזהר, ואתחנן, רסב ע"א. ראה לעיל, ליד הע' 11, 25.

76 ראה ברכות פ"ב מ"ח.

77 משחק מילים על פי בבא בתרא ג סע"א.

78 ראה טור אורח חיים, ס"ר לח, קרוב לטופו.

79 נראה שמילים אלו הן פירוש {על פי הגמרא} ולא נכללו בגוסס השאלות שעמד לעיני הפרשן, כפי שנספסו בכ"י

א ו כ מ: ראה מהר" מירסקי על אתר (ג, עמ' סז-סח), דהע' 28 לעיל.

80 מנחות לו ע"ב.

81 תמצית דעות המובאות בתלמוד, מנחות לו סע"ב לו רע"א.

82 נראה שיש כאן חשמה בבחי' היד: לכאורה מפנה המחבר למנחות פ"ד מ"א, אך מקור זה אינו מתייחס להלכות הנדונות, שמקורן במנחות לו ע"א.

83 לא מצאתי דברים אלה במקום אתר. אותו הסבר נרמז, כנראה, כמניין המצוות שבתחילת הלכות תפילין של הרמב"ם: להיות תפילין על הראש, לקשרם על היד. להסבר שונה ראה רא"ש, הל' תפילין, אות יד.

84 רעה זו מובאת בשם אותה שלישייה של חכמים (הכוונה לרב יהודאי גאון, רב עמרם גאון [סדר רב עמרם גאון, מהר" גולדשמידט, ירושלים תשל"ב, טף עמ' ה] ורבנו חם) במספר מקורות אשכנזיים, ראה ג' דנציג, מבוא לספר הלכות פסוקת, ניו יורק ירושלים תשנ"ג, עמ' 480-483 (בייחוד עמ' 481-482 והע' 247). סביר להניח שר' יוחנן, שבכמה מקומות השתמש בדין תפילין שבספר התרומה, לקח אף את הצירוף הזה משם (עב ע"ד).

85 ר"מ כתיב התכונן ככל הנראה ליירושלמי ברכות יג ע"א (מקביל לתוספתא שם, פ"י ה"י [עמ' 36 במהדורת ליברמן]; אך השווה ירוש' שם, ד ע"ג). הוא מחזק את הטענה שיש לסמוך על התלמוד הבבלי (כפי שהוא מבין אותו) ולא על הירושלמי, בהשערה שיש לבבלי (לפחות במקום זה) מעמד של 'בתראה'. לפי נסחו, היה זה רבה בר בר חנה ששלח בשם ר' יוחנן, ולא רב חי'א כיה דרב הונא, כפי שמצוי בגוססים שלנו (מנחות לו ע"א, מב ע"ב).

86 בפירושו למנחות לו ע"א (מסתבר שרש"י נזכר כאן במפורש על מנת לעמת את שיטתו עם שיטותיהם של חכמים אחרים: ראה לעיל, ליד הע' 13). חכמי מגנסא, שדעתם מובאת בהמשך, מסכימים שאין שיחה זו מהווה עברה אם חזר וביקר כדבעי, אלא שלידם (כשיטת רבנו חם וסיעתו, ראה הע' 84) במקרה זה צריך לברך שתי ברכות על תפילה של ראש.

(עליה) מערכי מלחמה (כך אמ') [כדאמ'] בעגלה ערופה הירא ורך הלבב מעבירות שבידו וחכמי מגנוסא מפ' עבירה היא בידו אם לא חזר ובירך שתים: כל אימת דמשמשי. כלומ' ⁸⁷ אם נשמטו ממקומן וממשמש להחזירם למקומם צריך לברך: הכבדת ⁸⁸ הנכנס לבית הכסא. להפנות: חולץ תפיליו בר <י> חוק ד' אמות. משום ⁸⁹ מעלה דכיון (ולאחור) דלצורך נקביו הוא (נקביו הוא) נכנס צריך לסלקן ממקום קדושתן ברחוק ד' אמו' ואח"כ יוליכם בידו עד סמוך (לכסא) לאחורי בית הכסא וינחם שם וכשהוא יוצא נוטלם בידו (מוסמך) [מסמך] לבית הכסא שהיניחם שם בידו וירחיק ד' אמו' מבית הכסא וינחם שם בראשו {ו} ובלבד שלא יכניסם לבית הכסא ממש אפי' בידו: דברי ב"ש. וב"ה מודו להו דצריך לחלצן ברחוק מקום ד' אמו' משום מעלה אלא בהא פליגי עליהו [86 ע"א] ולאחר שחלצן ברחוק ד' אמו' יכול לאוחזן בידו <ולהכניסן> עמו בבית הכסא דאין בהן קדושה בידו: אוחזן בבגדו ונכנס. משמע שמניחן בכנף בגדו ואוחזו ראש הכנף הבגד בידו כדי שלא יפלו מתוך בגדו: משתלי ושדי להו. דכיון דאינו אוחזו בתפילין ממש לא מוכרז להו, אלא: אוחזן בבגדו ובידו. שכורכן תוך בגדו דרך כבוד ואוחזן כמות שהן כרוכין בידו והשת' ממשמש בהו בידים ומזדהר: כת' ר' יהודה ז"ל ⁹⁰ ויכול לעבור בבית הכסא לפי דרכו שלא לצורך נקביו ותפילין בראשו ולא גזרו שלא להכנס במקום הטינופת אלא במקום שריח רע יוצא מגופו: ⁹¹ גוללן. ברצועות ⁹² שלהן ולא מטרחיני' ליה לשומם בכלי שהרי דעתו ללובשן כשיצא משם: שלא תצא רצועה. שיש בה משום קדושה שהרי בהן קשרן בעשיתו כמין דלת שם אחד מן אותיות של שדי והשין עשוי בכותלי הקציצות והיוד עשוי בראש רצועה (ו) תפילין של יד רצועה קטנה מאד כפוף ראשה ונראה כמין יוד: (לאוחזן) [ואוחזן] בידו ובבגדו. ⁹³ כדי שלא יפלו: עושה להן כיס טפח. דחללו טפח דחשיב הכלים (ם) אהל להפסיק בינם ובין הקרקע: לא שנו. שצריך ⁹⁴ לגוללן ולאוחזן בימינו: אלא שיש שהות ביום. שיניחם אחר שיפנה: אבל אם אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להן כיס טפח ומניחן בו תפנה: כלי בתוך כלי. שכלי המיוחד להן כגופן דמי (ומגולין) [ומגולין] הן הילכך צריך שיניחם בכלי שאינו כלין: קמטר. ארגז ⁹⁵ של ספרים ובמגילה נמי קמטרי דספרי וכן תרגו' לאשר {על} המלחמה (לידי) [לרעל] קמטר: ככלי לתוך כלי דמי. דהא גלימא לאו [86 ע"ב] כליין הוא: מחיצה עשירה. ואם (לו) <לא> ⁹⁶ לא ישמש: כת' רמז' ⁹⁷ בית שיש בו ס"ת אסור לשמש

87 פירוש זה מקשה את החדוש שבשיטת רבנן דבי רב אשי, ואינו מתיישב יפה עם ההסבר הניתן בשאלות כאן 'משום דרבה בר הונא', שאמר 'חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה'. (כך פירשו גם רש"י ותוספות על אתר, סוכה פ"א ע"א.)

88 תחילת הפירוש לשאלתא מ"ח. השם 'כ"י' (א"י) הכבדת' עבוד פרשת בא מצד בכמה נוסחים של השאלות. כ"י ו כ, משתמשים בשם זה כבר לשאלתא מ"ו, וכ"י ששון — החל משאלתא מ"ז.

89 הפירושים הבאים הם לכאורה משל ר' יוחנן, ואילו רש"י פירש קטעים אלה רק מעט.

90 המקור אינו ברור כל צורכו. יש להניח שהכוונה לרב יהודאי נאמן (השוה הע' 84, 170), ויתכן שמשחקת פה פרשנות מסוימת להלכה הכלולה בספר הלכות פסוקות, המיוחס כידוע לגאון זה: שרי ליה לאיניש למיעל לבית הכיס כי נקיס תפילי דגני מילי באוכייה (והלכות פסוקות, מהר"ם ששון, ירושלים תשי"א, עמ' לח, אך ראה הע' י שם).

91 מעין הביטוי 'טומאה יוצאה' (עליו) מגופו' (פסחים סו ע"א ועוד).

92 פירוש זה והבאים אחריו מבוססים על פירוש רש"י למסכת ברכות, כג ע"א.

93 נראה שמילים אלו נוספו אגב גורא, על פי נוסח התלמוד: הן חסרות בנוסחי השאלות. ראה הע' 8 לעיל.

94 הפירושים הבאים הם כנראה של ר' יוחנן.

95 מכאן ואילך מיוסדים הפירושים על פירוש רש"י למסכת ברכות, כו ע"א.

96 הטור חתן בגיליון, ועשה סימן מעל המילה השניה.

97 ה"ל ספר תורה, פ"ה ה"ו.

מטתו בו עד שיוציאנו או עד שיניחנו בכלי ויתן הכלי בכלי אחר שאינו מזומן {לו} אבל אם {ה'ה' מזומן לו אפי' עשרה כלים זה בתוך זה ככלי א' הם או עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים אם אין לו בית אחר אבל יש לו בית אחר אסור לשמש עד שיוציאנו: רבי יעקב ז"ל⁹⁸ בית שיש בו ס"ת לא ישמש בו עד שיעשה מחיצה עשרה בפניו ואם יש לו בית אחר צריך שיוציאנו ואם יש בו תפילין או שאר ספרים לא שנה חומשים או ספרי תלמוד אסור עד שיתן אותן בכלי {תוך כלי} והוא שלא יהיה כלי השני מיוחד לו אבל אם היה מיוחד לו אפי' ק' כחד דמו ואם פירש {טלית} על גבי ארגו חשוב ככלי בתוך כלי: לא נטרח.⁹⁹ לא אטריח תח' לשומרן: נ"א' אמ' הואיל ושרתהו. לאוחזן בידו משום שמירתן: ננטרן. ישמרונ¹⁰⁰ אכניסם עמי וישמרונ¹⁰¹ מן המ(ח)זיקים: מהו שיניח תפילין תחת מראשותיו. כלילה כשהוא ישן: ואפי' אשתו עמו. במטה¹⁰¹ שמטתו משמש: שלא כנגד ראשו. שלא יהו תחת הכר כנגד ראשו ממש משום ביזיון אלא לצד אחד {תחת} של כר שלא כנגד ראשו: דמפיק ליה למורשי {לכובע} {דכובע} לבר. כלומ' שנותן התפילין בכובע כלפי פניו בשוליו של כובע תחת מראשותיו ועכשיו נמצאו תפילין שלא כנגד ראשו וכובע תחת ראשו: אשרשיפא. כסא או ספסל שלפני מ > י < טתו: יום טבילה הוה. יום שטבלה {אשתו דההוה ליה ליל תשמיש והיינו כשמאל דאמר אפילו אשתו} עמו¹⁰² והטעם כדי לשומרן מן העכברי' ומן החולדות לפי שהן קטנים {87 ע"א} וגוררין אותם למקום אחר:

ערות¹⁰³ זו תהא מסורה לכם. {לחשובי} הדור¹⁰⁴ אני מוסר לך שיקבלו את העדות ויקדשו את החודש: מה משפט ביום. דכתי'¹⁰⁵ והיה ביום הנחילו את בניו: משואות. מגביה > י <ן שלהביות מלשון וישאם דוד¹⁰⁶ וכיצד משיאין משואות מביאין כלונסות של ארז כדתנן. במסכת ר"ה:¹⁰⁷ בראשונה היו משיאין משואות: לאחר¹⁰⁸ שקדשו את החודש ולא היו צריכים לשכור שלוחים לשלוח לגולה ולהודיע כי המשואות מודיעים: משקלקלו הכותים. והישיאו גם הם משואות שלא בזמן להטעות וכשלא היו משיאין לערב של יום ל' הכל היו יודעין שהחדש {ים}¹⁰⁹ מעובר ופעם אחת עברו ב"ד את החודש ולא עשו משואות לערב ל' וכותים הישיאו בהרים שלהם והטעו את ישראל בני הגולה לעשות חסר: דשלחו מתם. מארץ ישראל¹¹⁰ דכתי' מיום הביא יי שמה: דמטו שלוחי ניסן. שב"ד¹¹¹ משלחן

98 טור אר"ח, ס"ר רמ.

99 אפשר שר' יוחנן הביא נוסח זה מפני שגם כך בברכות כג ע"ב {ראה דקדוקי סופרים על אחר, אות ע.} בנוסחי השאלות לא מצאחי זכר לנוסח זה.

100 על פי פירוש רש"י, ברכות כג סע"א-ע"ב, והפירוש הבא על פי רש"י שם, סע"ב.

101 הפירוש הבאים הם כנראה משל ר' יוחנן.

102 השלמתי מתוך הנחה שהחלק הראשון של הפירוש מועתק מפירוש רש"י למסכת ברכות, כר רע"א.

103 מכאן ואילך שייד לשאלתא מ"ט, אך אין סימן לכך בכתב-היד.

104 לקוח מפירוש רש"י למסכת ראש השנה, כג ע"א, אך ר' יוחנן קיטע את דברי רש"י כדי להחמיאם למסגרתם החדשה, עיין שם.

105 ראה סנהדרין לר ע"ב {ופירוש רש"י לסנהדרין יא סע"ב}.

106 שמי"ב ה, כא, בהתאם לפרשנוח המשותקפת בתרגום יוטון על אחר: 'ואוקדינן דוד וגבורה'.

107 פ"ב פ"ב.

108 פירוש זה והבא אחריו לקוחים מפירוש רש"י למסכת ראש השנה, כג ע"ב.

109 ייתכן שאותיות אלו נמחקו כבר על ידי הסופר.

110 הפירוש ברוד; הפרשן מקשר בין הכינוי 'תם' ובין השימוש המקראי במילה 'שמה' לציון את ארץ ישראל, אך הפסוק המצוטט השתבש, וקשה לקבוע לאיזה פסוק התכוון.

111 פירוש זה והבאים אחריו הם על פי פירוש רש"י למסכת ראש השנה, כא ע"א.

לגולה להודיע יום שקדשוהו וכל מה שהם יכולים לילך הם הולכים עד הפסח וכן בתשרי עד סוכות חוץ משבתות ימים טובים של {א} נתנו לשלוחים לחלל כדתג' על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומם לפי שלוחי ניסן מגיעים למקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שהרי אין ימים טובים בנתיים לעכבם: לעבדו. פסח: תרי יומי. טבא ואע"פ שהגידו להן השלוחין יום קביעתו: גזירה ניסן אטו (אטו) תשרי. שאם תנהיגם לעשות ניסן יום א' ינהגו (כו) [כן] בתשרי שלא על פי שלוחי' ופעמי' שיטעו: כל ספיקא לקמיה שדינן. אין¹¹² אנו צריכים להקדים פסח או סוכות ב"ד ליום ל' של אדר ושל אלול מחמת ספק [87 ע"ב] שמא לא עברוהו ב"ד את החודש אבל רשכט אבל צריכי' אנו לעשות י"ט שני מספק ביום י"ו מספק שמא עברו ב"ד לאדר וקבעו ניסן ביום (א') ל"א וכן באלול: דלמ' (אם ראוהו ל' אב) [חסרוהו לאב]. ונמצא יום כ"ט לאלול שלנו שעברנו ל' יום היה יום ל' שלהם וקבעו בו ראש השנה וכן לענין ניסן <דלמא > (אם ראוהו) [חסרוהו] לשבט: אשתמועי הוה משתמע. דתרי¹¹³ ירחי חסרי קלא אית להו אדר חסר ממה נפשך כסדר הלבנה אחד חסר ואחד מלא ואם איתא דחסרו לשבט כבר יצא הקול לפני הפסח וכו' (אל) אצלינו אף למקום שאין שלוחי ב"ד על ניסן מגיעים וכן בתשרי אם חסרו לאב שהרי אלול תמיד חסר: בסיים תבשילא דבבלאי. אכלו (להם) [לחם] מעדני' ביום הכפורים שבארץ ישראל שהרי ב"ד עברו את החדש והיו מתענים: בסיים. מתוק כדמתרגמי¹¹⁴ ימתקו המים ובסימו מיא: {אסהידו}. אמרו¹¹⁵ העדות ונקבל עלינו ולא נאכול: לא שמענו מפי ב"ד מקודש. לא נעיד לכם, פרש"י¹¹⁶ דאמ' לקמן (בפרקים) [בפרקין] על כולם שלוחי' יוצאי' מערב כגון לא קדשו ביום ל' יוצאים השלוחים לערב לומ' לגולה מעובר הוא אבל ניסן ותשרי אע"פ שידעו (שקדשוהו) [שיקדשוהו] למחר ביום ל"א שהרי אין (ר"ח) [ר"ה] {נדחה} ליום ל' {ב'} אפי' הכי אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש ואנו לא שמענו מפי ב"ד מקודש שלא היינו במקום ששיבת סנהדרין שם:

הכבדתי¹¹⁷ מקום ממקום ומקום {מניסה}.¹¹⁸ פסוק¹¹⁹ שני' בו מקום ולא נאמ' בו ניסה דנין אותו מפסוק אחר שני' בו מקום וניסה כגון אל יצא איש ממקומו {דנין מ'רשמתי לך מקום אשר ינוס {שמה} מה להלן כת' ניסה אשר ינוס אף במקרא דאל יצא איש ממקומו [88 ע"א] מרביני' ליה ניסה והרי כ{מ}אן דכתי' ביה ניסה הדר דנין ניסה מניסה וניסה מגבול כלומ' דנין {ניסה} זו שלא נאמ' בו גבול {מניסה שנאמר בו גבול} דכתי' מגבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה ומרבינן נמי באידך דאל יצא איש ממקומו כאילו כתי' בה גבול והדר דנין גבול מגבול וגבול מחוץ דנין גבול זה שלא נאמ' {בו} חוץ מגבול שני' בו חוץ ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול ומרבינ' חוץ מגזירה שוה להא{י} {גואל} [גבול] דאל יצא איש

112 פירוש זה הפירוש שאחריו מבוססים על פירוש רש"י שם, כ סע"ב.

113 פירוש זה והבא אחריו מבוססים על פירוש רש"י שם, בא רע"א. בפירוש הראשון שילב ר' יוחנן את הדיבור המתחיל, כדי להתאימו לנוסח השאלות.

114 תרגום אונקלוס לשמות טו, כה.

115 פירוש רש"י שם, אך ר' יוחנן שינה ללשון רבים, בהתאם לנוסח השאלות.

116 לא לגמרי בחדר למה חרג כאן ר' יוחנן ממנהגו, וציין במפורש שהוא מצטט מפירוש רש"י (ראה לעיל, ליר הע' 13). נראה שהסיבה לכך היא שאין ההפניה 'לקמן בפרקין' מתאימה לפירוש על השאלות, אלא דווקא לפירוש על התלמוד.

117 כאן מתחיל הפירוש לשאלתא ג"א. לכינוי 'הכבדתי' ראה לעיל, הע' 88.

118 אין זה ציטוט מדויק מלשון השאלתא (שם יש הפסקה בין 'מקום ממקום' ובין 'ומקום מניסה'), אלא ניסוח חופשי או השפעה של נוסח התלמוד (ראה לעיל, הע' 8).

119 הפירושים הבאים מוצחקים מפירוש רש"י למסכת עירובין, נא ע"א.

ממקומו והדר דנין האי חוץ מחוץ ומדותם מחוץ לעיר דכתי' ביה אלפי' אמה: רשב הכהן
ובא הכהן. בתורת כהני' שניה בנגעי(ם)¹²⁰ בתיים (בשביעי) [בשבו] של הסגר ראשון כתי'
ושב הכהן ביום הו' וראה והנה פשה הנגע בקירות הבית וכתי' בתריה וחלצו את האבנים
ואת הבית יקציע {מבית יקלף} עפר הבית סביב הקיר ועפר אחר יקח וטח את הבית וכתי'
ואם ישוב הנגע ופרח (הבית) [בכית] וגו' ונתן את הבית ותייא יכול {לא יהא טמא עד
שיחזור ויפשה ת"ל צרעת ממארת צרעת ממארת לגזירה שוה מה צרעת ממארת האמורה
בבגדים טימא את החוזר אע"פ שאינו פרשה אף צרעת ממארת האמורה בבתיים טימא את
החוזר אע"פ שאינו פרשה יכול} חזר ופרח בו ביום יהא טמא נאמ' אם ישוב הנגע ונאמ'
ושב הכהן מה שיבה האמורה להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע ללמדנו
שנותן {לו} שבוע אחר חליצה וקציצה וטיח{ה} אם {יחזור} [חזר] (הבית)¹²¹ > הנגע <
נותנו {ו} אם לא חזר {מטהרין} [מטהרין] אין לי חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אלא
בפרשה בשבוע של {הבגד} [הסגר] ראשון מניין לנגע שעמד {שעמד} כע'י'ניו בראשון
{ו}לא פשה והכוהן לא ח(ו)לץ ולא ק(ו)צה ולא פח והמתין בשבוע שני ופשה בשבוע שני
מניין שהוא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע שני ואינו נותנו מיד ת"ל ובא הכ' ורא' והנ'
פשה הנגע וגו' ואע"ג דהא {י} קרא בתריה דאם ישוב הנגע כתי' דמשמע {88 ע"ב} דבנגע
החוזר קאי מפקין מהאי משמעות ומרבית' נתיצה לנגע החוזר {לנגע} אע"פ שלא פשה והאי
{ובא} הכהן וראה והנה פשה דמשמע {דבעי} פשיין מוקים ליה בנגע שעמד בראשון ופשה
בשני ואע"ג דכתי' נתיצה בתריה יליף בגזירה שוה נאמ' כאן בפרשה בשני ובא הכהן ונאמ'
בפרשה בראשון רשב הכהן היא שיבה היא ביאה כלומ' זו {בזו} [כזו] מה להלן חולץ וקוצה
וטח ונותן לו שבוע {אף כאן חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע} ואם חזר שוב בעי נתיצה
אלמ' אע"ג דלאו שיבה היא כיון {דישבה} [רשיבה] וכיאה חרא מילא דתריהו משמע {נאמ'
שיבה} [שבא] מביתו לבית המנוגע {דילפיני} [דינינין] גזירה שוה מנייהו הכא {נמי} ליליף
חוץ מחוצה: דאיכא דדמי ליה. חוץ מחוץ: מלקין על ערובי ת(ו)חומין. דכתי' אל יצא איש
ממקומו: כתי' רב אלפס ז"ל¹²² קשי {א} ליה לר' יוחנן וכי לוקין על לאו שניתן לאזהר(ו)ת
מיתת ב"ד אמ' רב אשי מי כתי' אל יוציא איש אל יצא איש כתי' כלומ' יציאה ברגלו בלבד
ואין בה מיתת ב"ד אלא באזהרה בלבד היא לפי' לוקין עליה וקשיא לן היכי אמ' {רבא}
[הכא] לוקין על ערובי תחומין דבר תורה ואנן קימ' לן דליתא לדר' עקיבה דאמ' תחומין
דאורייתא {ראשכחן} [ואשכחן] בגמ' {ר}א דבני מערב' דגרסינ' הגיעוך סוף תחומי שבת
שאינן מחוורין דבר תורה ר' מנא בעא {נימא} [ניחא] אלפי' אמה {אינו} מחוור ד' אלפי'
מחורא ואמ' ר' שמעון בר' כהנא [ביסנא] בשם רב אחא אין לך מחור {מכולה} [מכולם]
אלא תחום י"ב מיל {במחנה} [כמחנה] ישראל נמצא עכשיו תחומי שבת מהן דרבנן ומהן
דאורייתא מאלפים ולמעלה עד י"ב מילין [89 ע"א] לוקה עליהן מדרבנן ולר' עקיבה לוקה
עליהן מדאוריית' דכתי' מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב {וכתיב} ומדותם מחוץ לעיר
{מחוץ לחוץ לעיר} את {מאת} [פאת] קדמה אלפים באמה ואי איפשר לומ' אלף אמה שכבר
נאמ' אלפי' אמה {אלא} אלף אמה מגרש לו סביב ואלפי' אמה תחום שבת ורבנן סברי אלף
אמה מגרש ואלפי' אמה שדות וכרמי' ומי"ב מיל ולמעלה לוקין עליהן מדאוריית' לדברי

120 האות המיוחדת נמחקה כבר על ידי הסופר.

121 המילה נמחקה כבר על ידי הסופר. שחיקן בין השיטין: 'הנגע'.

122 עידובין. סוף פרק ראשון (ה ע"א. פיסקאות תקצג-תקצד).

הכל {דכתיב} אל יצא איש ממקומו והינו י"ב מיל כנגד מחנה ישראל אבל {מ} אלפי אמה ולמטה מותרין לדברי הכל: רמז"ל בס' זמני' בהלכות שבת פר' כ"ז¹²³ היוצא {ל} חוץ¹²⁴ לתחום המדינה בשבת לוקה שנ' אל יצא איש ממקומו ביום ה' מקום זה הוא תחום העיר ולא נ(י) תנה תורה שיעוד לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה היא חוץ ליי"ב מיל כנגד מחנה ישראל וכן אמ' להם משה רבינו לא תצא חוץ למחנה ומדברי סופרי' שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא אלפי' אמה אבל חוץ לאלפי' אמה אסור שאלפי' היא מגרש העיר נמצאת לומר שמותר לאדם בשבת להלך את כל העיר כולה אפי' הי' >ת< ה כאנטוכיה בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה מותר להלך חוץ לעיר אלפי' אמה לכל רוח מרובע >ו< ת כטבלא מרובעת כדי שיהיה {נכשר} {נשכר} את הזויות ואם יצא חוץ לאלפי' אמה מכך אותו מכות מרדות עד י"ב מיל ואם יצא והרחיק {יתר} על יי"ב {מיל} אפי' אמה אחת לוקה מן התורה: פרש"י ז"ל במסכת שבת פ"א¹²⁵ לאו שניתן {באזהרות} [לאזהרת] מיתת ב"ד הוא לאו האמ' בשבת לא ניתן לענוש מלקות אלא שאם עבר עליו {אשם} {אדם} [89 ע"ב] ויתרה בו המתרה שיהא בסקילה {יסקל} ואם לא התרה בו המתרה סקילה והתרה בו מלקות אין דינו ללקות {אלא} {שלא} לענוש מלקות כתבו הכתו' מתחלה: שלשה כפרי' המשולשי' ¹²⁶ מפ' בגמרי' לא שמשולשי' ממש אלא שלישי {עמה} {עומד} מרחוק כנגד בין החיצונים כזה ס ס כל שאילו מטיל אמצעי בניהם¹²⁷ כלומ' האי דקתני במתניתין אם יש בין שנים החיצונים {קמ"א}¹²⁸ לא כדקס"ד שאין בניהן יותר אלא מתני' דמרחקי מהרדי טובא והכי קאמ' אם איר שיש בהן בין החיצונים כדי להתמלאת באמצעי ולעמוד איר הנשאר בין אמצעי לחיצונים מכאן ומכאן {וקמ' אשמעי'} {קמ"א} דהיינו קרפיפות לשתייהן רואין כאילו הוא נתון בניהם והרי כולן אחת היוצא מאחת מהן לילך דרך אחת מחברותיה מורד {בחומת} {מחומת} חברתה אבל אם רב האיר יותר על כן לא אמ' רואין וכמה יהא רחוק אמצעי מהן דאמ' רואין אלפי' הואיל ויכול לבוא מזו לזו בלא עירוב אמ' רואין: רמז"ל בס' זמני' בהלכות שבת פ' כ"ח¹²⁹ היו ג' כפרי' משולשי' אם היה בין האמצעי ובין כל אחד מן החיצוני' אלפי' אמה או פחות מכאן ובין שני החיצוני' רפ"ג פחות חומש כדי שיהיה בין כל אחד ואחד מהם ובין האמצעי כשתראה אותו כאילו הוא ב >י< ניהם קמ"א ושלש הרי שלושתן כמדינה אחת ומודדין לה אלפי' אמה לכל רוח מחוץ לשלשתן: דילפי' מחצר המשכן. לשער¹³⁰ בו אסור שבת דכתי' ור >ו< חב חמישים בחמישים מאי כחמשי' הא רחב {כנ'} הוא ואורכו ק' דהכי כתיבי מדות הקלעים וכן לפאת

123 ה' א-ב.

124 אפשר שהאחת הראשונה נמחקה כבר על ידי הסופר.

125 ד ע"א. מסתבר שר' יוחנן חרג כאן ממנהגו רציין שהוא מצטט מפירוש רש"י. מפני שהדברים לקחים מהקשר תלמודי רחוק ובלתי צפוי {ראה לעיל, ליד הע' 13}.

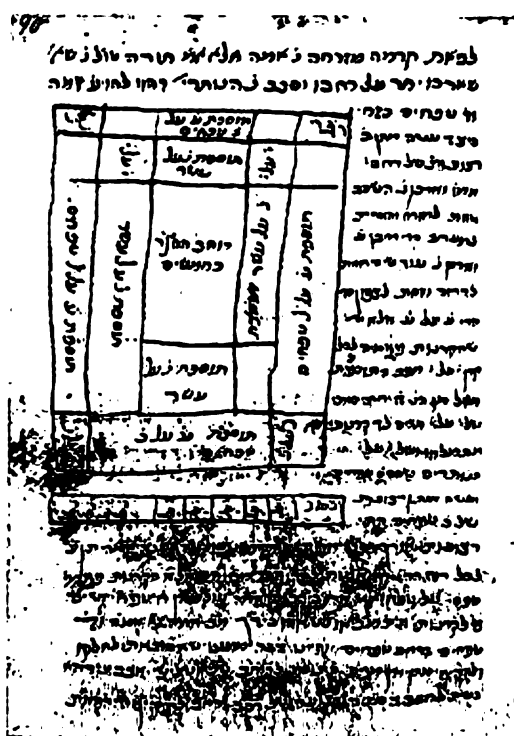
126 כך הנוסח הרווח במשנה ובתלמוד {ראה א' גולדברג, פירוש למשנה מסכת עירובין, ירושלים תשמ"ז, עמ' 140}, ואילו ברוב נוסחי השאלות: 'המפולשין' {ראה מהר' מירסקי [לעיל, הע' 1] והערתו על אתר [ג, עמ' צ], וכן הע' 8 לעיל}. הפירוש דלהלן מוסד על שילוב כמה דיבורים מפירוש רש"י למסכת עירובין, זו ע"ב {יחד עם 'דיבורי המתחיל'}. יש לציין שהפיסקא בשאלתא שמובא בה דיבור זה {שו' 8-18 במהר' מירסקי} חסרה בכ"י ששון, ומיקומה כאן מתאים דווקא למשפחת כה"י נ ס פ ר {אך ראה להלן, הע' 134}.

127 - ביניהם, וכן להלן.

128 במקום מילה זו יש בכתב-היד מילה מטושטשת, ואולי מחוקה.

129 ה' {אמצע}.

130 פירוש רש"י למסכת עירובין, כג ע"ב. בתוספת דברי קישור, כדי להתאים את נקדת המוצא של הפירוש לנוסח השאלות.

צפון בארך קלעי' ק' ארך ורחב החצר [90 ע"א] לפאת קדמה מזרחה נ' אמה אלא אמ' תורה טול נ' שארכו יתר על רחבו וסכב נ' הנותר' דהו' להו' ע' אמה ד' טפחים כזה¹³¹ כיצד עשה מהן (כ') (ה') רצועות של רחב י' אמר' וארכן נ' השכב אחת למזרח והאחת למערב הרי רחבן ע' וארכן נ' ערד שים אחת לדרום ואחת לצפון הרי ע' על ע' אלא שהקרנות פגומים לכל קרן י' על י' מפני התוספות {שהוספת} וטול מן הנ' ד חתיכות של י' על י' ושים לד' קרנות ונחמלאו וטול י' על י' הנותרים שהם ס' טפחים ועשה אותן רצועות של כ' טפחים הרי {ל'} רצועות אורך כל אחד י' אמות שכולן הן ש' אמה תן ע' לכל רוח הרי ר"ף אמות¹³² להקיף ד' רוחות אלא הקרנות פגומי' טפחי' על טפחי' נשאר בידך כ' אמה טול מהן ח' טפחי' ושים לקרנות ונחמלאו נשאר בידך מ' אמה י"ח אמה ד' טפחים ברחב טפחים והיינו דבר מועט שאם באת לחלקו ולהקיף מהן איך מגיע התוספ' לרוחב שני (ו) שלישי אצבע דהא בעית למעבד מיניה רצועה של (רכב רחב) [רפ"ב אורך]¹³³ להקיף ד' רוחות: [90 ע"ב] מצומצמות.¹³⁴ לר' יהודה ולר' מאיר גדולות דפשוט ידים ורגלים יותר מאמה היא: באמה רידיה. איש איש לפי מה שגובהו אורך יש לו ד' אמר' באמתו הארוכה: של

131 לשרטוט המופיע כאן, ראה הצילום בעמוד זה.

132 ראה דקדקי טופרים על אתר, אות פ.

133 ראה הערת ר"י ברלין על אתר בתלמוד; והשווה דקדקי טופרים הנ"ל.

134 ר' יוחנן גרס כאן את המצר בש"ר 33-25 של שאלתא זו במה' מירסקי, ולא מצאתי לו חבר בין נוסחי השאלות מבחינת סדר העניינים (השווה לעיל, הע' 126). נוסחו כלל את המשך קטע הגמרא, המצוי רק במשפחות של כה"י א ו כ מ ושל הדפוס (או שהוא נגזר אחרי המקור התלמודי), ראה הע' 8 לעיל. הפירוש הזה והבאים אחריו הם על פי פירוש רש"י למסכת עירובין, מח ע"א.

קודש. לכל אדם אמו' שות¹³⁵ של ו' טפחים בנוניות למדת שתי אמו' שהיו בשושן הבירה {שנעשו} למדת אמתו של משה: גבי {יש} שאמ'. משנה היא במס' כלים יש שאמ' הכל לפי מה שהוא אדם מלא קומצו מנחה מלא חופניו קטרת מלא לוגמיו ביום הכפורי וכמזון שתי סעודות לעירוב ולתני נמי ד' אמות לירצא חוץ לתחום: אי הוה דיקי כולי האי. בכולה חלמוד' לא {הוה} מצי לתרוצי כל דיקי ולא הוה תנינן: משום דאיכא נס באיכריו. שגופו בנוי ואמתו קצרה ולא סגי ליה באמתו דידיה וכעי' {למיתב} ליה באמה של קודש: מערת צדקיהו. וגדולה¹³⁶ היתה והוא שיצא בה צדקיה מירושלים לילה לברוח מפני הכשדים כדכתי' ותבקע העיר וכל וכו': דבי כנישת' דאבי גבור. ובית הכנסת גדולה היתה וכולו מובלע באלפים של תחום מברכת' והם לא היו חוששין להוליך העירוב עד סופו ולהניחו שם דסכירא להו כרבנן דכיון דמונח באויר מחיצות מהלכין את כולו וחוצה לו אלפי' אמה: גוו ביה טפי. העמיקו עוד להביא העירוב עד סופו: כי ה' כי דלשתר לכוך טפי. דהא ממקום ערוך בעיתו לממדד: פלגאה. חולק על חכמים אתה בערובין: לית {דאמ' לה} [דחש להא] דר' עקיבא. דקיימא לן הלכה כדברי המקל בערובין: רמז¹³⁷ המניח את עירובו ברשות היחיד אפי' היתה גדולה כנינה ואפי' עיר חרבה או מערה הראויה [91 ע"א] לדיורים מהלך את כולה וחוצה לה אלפי' אמה לכל רוח. {מי¹³⁸ שהוציאוהו גרים} או רוח רעה. שנכנס¹³⁹ {בה} [בו] שד וטרף דעתו ויצא חוץ לתחום ואח"כ נשתפה דעתו והרי הוא חוץ לתחום: אין לו אלא ד' אמו'. הואיל רשן היה לא נתכון לקנות לו שביתה: מאנתם¹⁴⁰ נכנסו לנמל. ששם¹⁴¹ הספינות יוצאות מן הים אל שפתו: מה אנו לירד. מן הספינה לתוך העיר {כולנו} [כלום]¹⁴² באנו מחוץ לתחום משחשיכה: מי שישב¹⁴³ בדרך. לנח¹⁴⁴ שהיה עיף ולא היה יודע שהוא בתחום העיר וחשיכה לו שם וכשעמד ראה שהוא סמוך לעיר ובתחומה: לא יכנס לעיר. להיות כאנשי העיר אלא מ{מקום} שחשיכה {לו} ימדוד אלפים פסיעות בנוניות ועד מקום שיכלו יכנס {שמא} {ש} בעת {כ} שישב שם {לא}¹⁴⁵ היה יודע שהוא בתוך תחומו בתוך אלפי' למקום שביתתו: כד"א. דאין מערבין לו לאדם אלא לדעתו שיתרצה: בערובי תחומי'. דשמ' חוב הוא {לו} להפסיד אלפי' במזרח על מנת להשתכר אלפי' במערב: אבל בעירובי חצירות. אין צד הפסד אלא ריוח: בכל מערכי'. ערובי¹⁴⁶

135 = שוח.

136 פירוש זה הבאים אחריו לקחים מפירוש רש"י למסכת עירובין, סא ע"ב.

137 ה' עירובין, פ"ו ה"ד.

138 תחילת הדרשה, המסומנת ברוב כתבי-היד של השאלות, ראה מירסקי {לעיל, הע' ו}, ג, עמ' צו.

139 פירוש רש"י על המשנה, עירובין מא רע"ב.

140 כאן מתחיל הפירוש על שאלתא נ"ב. השם 'מאנתם' או 'עד אנה מאנתם' {שמות טו, כח} משמש בכמה כתבי-יד של השאלות כדי לציין את חלקה האחרון של פרשה בשלה, שאליו מתחילות השאלות הנחת בהלכות עירובין.

כותרת זו מופיעה בכ"י ששון כבר משאלתא נ"א, ובכתבי-יד השייכים למשפחה S P S ר החל משאלתא נ"ב.

141 הפירושים הבאים הם על פי פירוש רש"י על המשנה, עירובין מא ע"ב, אך ר' יוחנן השמיט {בדרכו} את הגלוסה הלוצית של רש"י למילה 'נמל'.

142 כך הנוסח בכתבי-היד של פירוש רש"י שבדקדק: פריס 324, heb., מינכן 216, ואוקספורד 23 4° Opp. Add. נוסח הדפוסים הוא 'כלומר'.

143 נוסחי השאלות גורסים כאן 'שישך', ואילו 'שישכ' מתאים לנוסח הרווח במשנה {ראה גולדברג {לעיל, הע' 126}}, עמ' 109 {ובגמרא {מה סע"א}}, ובפרט לנוסחו של רש"י, שפירשו מובא בהמשך. ראה הע' 8 לעיל.

144 פירוש זה הבא אחריו {עד 'כנס'} לקחים מפירוש רש"י למסכת עירובין, שם.

145 כך בערך גראה להגיה {השווה פירוש רש"י, שם}.

146 הפירושים הבאים לקחים מפירוש רש"י למסכת עירובין, כו סע"ב.

תחומי: ומשתתפי. במבוי: חוץ מן המלח ומן המים. דלאו מידי דמזון הן וטעמי דעירובי משום דדעתו ודירתו במקום מוונתיו הוא וכיון שנתנו כל בני חצר מזון (כבת אחת) [בבית אחד] נעשו כאלו כולם דרים בתוכו ונמצאו כולם רשות אחת וכן בעירובי תחומין נעשה כמי ששבת שם ומשם יש לו אלפי אמה לכל רוח הילכך דברי מזון(נ) בעינן: מאנתם¹⁴⁷ סרטיא ופליטיא גדולה ומבואות המפולשין (לדרך [9 ע"ב] קורי ב"י) [לרשות הרבים]. סרטיא¹⁴⁸ היא מסילה שהולכים בה עובדי דרכים ופליטיא היא (דרך) רחבה של עיר ששם מתקבצים לסחורה תרגו¹⁴⁹ בעיר (ו) בשוקים וברחובות בקרוין ובפליטיא ובפתיאן ומב >ו< את של עיר הרחבים י"ו אמה המפולשין משני ראשיהם לסרטיא: ¹⁵⁰ זו היא רשות הרבים. ובגמר¹⁵¹ קא בעי זו היא רשות הרבים למעוטי מאי למעוטי אידך דר' יהודה דתנן במסכ' עירובין פר' עושין פסין לבראות וכו' עד (שירבה) ובלכד שירבה בפסין ר' יהודה אומ' אם היה דרך רשות הרבי מפסקתה {יסלקנה לצדדין וחכמי' און} מרי' אינו צריך פי' דהקלו חכמי' לעשות פסין לב >י< ראות משום עול >י< ה¹⁵² רגלים בכור שהוא ברשות הרבי' והכור עצמו רשות היחיד לפי שהוא עמוק י' טפחים ורחב ד' וכ"ש אם הוא יתר על זה השיעור והממלא מתוכו ומניח על שפתו חייב מפני שמוציא מרשות לרשות הילכך הקלו חכמי' לעשות ד' פסין וכניהם¹⁵³ י' אמר' כי היכי דלהווי חללן רשות היחיד למלאות מן הכור ותק >נ< ה זו תיקנו חכמי' להיות מים מצוין לעולי רגלים כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבוא ואתא ר' יהודה וקא פליג אדרבנן ואמ' אם היתה דרך רשות הרבי' מפסקתה יסלקנה לצדדין משום דאתו רבים ומבטלי מחיצתה ורמינן התם בגמר' דר' יהודה אדר' יהודה דלעיל דתניא יותר על כן א"ר יהודה עד נושא ונותן באמצע דאלמ' התם לא קחייש ר' יהודה דילמ' אתו רבים ומבטלי מחיצתה והכא קחייש ומשנינן (אליבא) לא קשיא התם [92 ע"א] איכא (שתי) מחיצות מעליתא הכא ליכא שתי מחיצות מעליתא ורמינן דרבנן אדרבנן נמי דלעיל ומשנינן לא קשיא התם איכא שם ד' מחיצות הכא ליכא שם ד' מחיצות ואמ' מאי רשות הרבי' גמורה דקתני אידי דתנ(י)א רישא גמורה תנא סיפא נמי גמורה: חריץ. כמין בור, וגדר¹⁵⁴ הוא כעין כותל: זו היא רשות היחיד גמורה. בגמ' בעי¹⁵⁵ זו היא רשות היחיד למעוטי מאי למעוטי האי דר' יהודה דתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שיש לו שני בתים בשני צדי רשות הרבים עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן כשתי פאות של אחד מן הבתים להכר בעלמ' ונושא ונותן באמצע דקסבר ר' יהודה שתי מחיצות הוו רשות היחיד מדאוריית' והא איכא שתי מחיצות מעלית' א"ל אין מערבין רשות הרבי' בכך ואמאי קרי ליה גמורה מהו דתימ' כי (משני) [פליגי] רבנן עליה דר' יהודה בברית' דלא הוי רשות {היחיד} אלא רשות הרבי' הוא ואין מערבין רשות הרבי' בכך ה"מ לטלטל אבל לזרוק אימא מדוד ליה דהויא רשות היחיד והזורק מרשות הרבי' לתוכו יהא חייב קמ"ל

147 תחילת הפירוש לשאלתא נ"ד. לכתיב 'מנחתם' ראה לעיל, הע' 140.

148 הרברים מבוססים על פירוש רש"י למסכת שבת, ו ע"א.

149 ייתכן שר' יוחנן הוסיף מדרשו הפניה זו לתרגום שה"ש ג, ב. אצל א' שפרכר, כתבי הקדש בארמית, ד, לייזן 1968, עמ' 132, הנוסח הוא: 'בקרין ובפליטיא וכתתן'.

150 נוסח הדפוס: 'לפליטיא'. הנוסח 'לסרטיא' צוץ בגיליון של דפוס וילנא, בשם ספרים אחרים.

151 שבת ו ע"ב, כשילוב פרשנות המבוססת על פירוש רש"י ומחזיקה אותו.

152 ייתכן שהסופר התכוון לתקן 'עולי' במקום 'עולה'.

153 - וביניהם (ראה הע' 127 לעיל).

154 מילה זו אינה מצויה בנוסחי השאלות. מסתבר שר' יוחנן גדר אתרי נוסח התלמוד (ורש"י), ראה הע' 8 לעיל.

155 שבת ו סע"א-ע"ב, כשילוב פירוש רש"י (והרחבות מעטות משל ר' יוחנן).

גמורה כלומ' זו היא שנגמר מניין (ו) מחיצות שלה מכל צד כגון חריץ וכן גדר דאם' (מד') צדדין גדר אסיק מחיצתה משוך והעלה פני המחיצה מד' רוחותיו וזו היא הנקרא רשות היחיד אבל דר' יהודה לא לפי שלא נגמרו מחיצות שלה ולא רשות היחיד היא. ואם הוציא והכניס בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת. בלי¹⁵⁶ התראה: ונסקל. בהתראה: ואמ' בגמר¹⁵⁷ פשיטא ומוקים לבסוף הא קמ"ל {דהא} מהנך [92 ע"ב] דלא מספקן פי¹⁵⁸ מלאכה יש אחת מל"ס מלאכות שאינו חייב עליה מיתה ולא פיר' אי זו היא ואשמעינ' תנא דקתני ונסקל דהוצאה והכנסה מהנך דלא מספקן היא: אבל בקעה ואסטוניות. בקעה. שדות¹⁵⁹ הרבה: ואסטונית. שלפני¹⁶⁰ החנניות שישבין שם הסוחר' ולא גביה' עשרה והן רחבין ד' דהוו כרמלית ואין להם דין רשות היחיד ולא דין רשות הרבים ולשון כרמלית מפי בירושלמי¹⁶¹ לשון כר ומלא לא נגמר היטב כך כרמלית אין לו דין רשות זה ולא דין רשות זה אינו לא כרשות היחיד משום דרומה לרשות הרבי' ואין לו מחיצות ולא כרשות הרבי' שאינו דומה לדגלי מדבר דלא להלוך דרבים הוא עביד: אין נושאי' ונותני'. כלומ'¹⁶² אין מטלטלין בה אלא ארבע אמות משום (ודמיני') [ודומין] לרשות הרבי' וגזור רבנן אטו רשות הרבי'. ואם הוציא והכניס פטור: ופרץ בגמר¹⁶³ כל הני ים ובקעה והאיסטוני' דקתני לעיל לאו היינו כרמלית ואמאי אצטריך תו למימר כרמלית ומשני לא נצרכה אלא לאוטופי כרמלית אחריתי כגון קרן זרית שהכ(ה)ניט לתוכו והיניח מקרקעו סמוך לרשות הרבי' אע"ג דדחקי רבי' ועילי להתם כיון דלא ניחא תשמישה שאין יכולין ליכנס לה להדיא דרך הילוכו אינמי בית <שפניו> עומד¹⁶⁴ באלכסון שזירתו אחת משוכה לרשות הרבים והב' משוכה מרשות הרבים לפנים (מ)זרית הפולשת מעכבת את הרבים מליכנס לה בהדיא בתוך [93 ע"א] כניסה של זרית אחרת: יש לשאול¹⁶⁵ הלא ים עמוק י' {ו}רחב ד' (ומימלא) [ומים לא] (מת)בטלי מחיצת(ה) {כדאמ' בהזורק¹⁶⁶ אמ' אביי בור ברשות הרבי' עמוק י' ורחב ד' הזורק לתוכו חייב מיא לא מבטלי מחיצתה (דאי) [ואי] בתר תשמיש הספינה שהיא על פני המים אזלינן א"כ (לא) להוי רשות הרבים אך היינו טעמ' דים לא הוי רשות היחיד דכל חריץ עמוק ואינו מתלקט י' מתוך ד' ורשות הרבי' לא הוי שאינו נוח תשמיש הליכתו מפני המים והינו דתניא בהזורק¹⁶⁷ הזורק מן ה(מ)ים לאסרטיא ומן האסרטיא לים פטור ר' שמעון אומ' אם יש במקום שזורק עמוק י' ורחב ד' פי' שמתלקט י' (ו)מתוך ד' חייב פי' ר'

156 פירוש זה והבא אחריו זהים לפירוש רש"י, שם ו ע"א (אך הם פשוטים כל כך שאינם מלמדים בהכרח על העתקה).

157 שם ו ע"ב.

158 על פי פירוש רש"י, שם, ו סע"ב.

159 על פי פירוש רש"י, שם, ע"א, בהשמטת הגלוסה בלשון לעז.

160 על פי פירוש רש"י, שם, בהרחבה ובשילוב ההפניה לירושלמי, המצויה בדברי התוספות על אחר.

161 שבת ב סע"ד.

162 על פי פירוש רש"י לשבת, ו ע"א.

163 שם ז ע"א, בשילוב פירוש רש"י (והרחבת מעטות משל ר' יוחנן).

164 נראה שהסופר כתב תחילה 'שעומד', ועם הוספת המילה 'שפניו' מעל לשורה, מחק את הש'.

165 ייתכן שזהו קטע מקרי משל ר' יוחנן. הוא מבוסס בעיקר על סוגיות שבת ק ע"א, ומסביר שאין לדמות את הים לבור מלא מים, שדינו כרשות היחיד, מכיוון שגודל הים אינן תלולות כבוהלי הבור, ולכן הים אינו מתלקט עשרה ספחים מתוך ארבע אמות. בהתאם לכך הוא מפרש אף את דברי ר' שמעון המוכאים שם (השווה, למשל, את פירוש רש"י על אחר).

166 שבת ק ע"א.

167 שם.

שמעון מפ' ואינו חולק: חצירות של רבים. (שפותחים) [שפתוחים]¹⁶⁸ לחצר הרבה בתים ובני הבתי יוצאים דרך חצר לרשות הרבי: ומבואות שאינן מפולשין. שראשן אחד סתום וחצירות הרבה פתוחים לו ובני החצירות יוצאין דרך המבוי לרשות הרבים: ערבו. כל הבתי של חצר יחד בפת וכן לעיני המבוי אם עירבו החצירות הפתוחות למבוי יחד: מותרין. להכניס מן הבתים לחצר וכן מחצר למבוי: {לא ערבו אסורין}. מפני שהבתי וה <ח> צירות מיוחדים {י}ם לבעליו(ה)ן תמצא כל אחד מהן מוציא מרשותו לרשות חבירו ואע"פ ששתיהן רשות היחיד רצו לעשות סיג לתורה להרחיק שלא יוציא מרשות היחיד לרשות הרבי והך מילת' לאו מחלוק ד' רשויות היא דבין עירבו וכן לא עירבו רשות היחיד {הן} והמוציא מתוכן לרשות הרבי חייב: רמז"ל בס' זמנים בהלכות עירובי פ"א¹⁶⁹ (העירוב הזה הוא שיתערבו) ומהו העירוב הזה הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין [93 ע"ב] אותו מערב שבת כלום שכולנו מעורבין אוכל אחד לכולנו ואין אחד ממנו חולק רשות (אחד) לעצמו אלא כשם שיד כולנו שוה בכול מקום זה שנשמר לכולנו כך יד כולנו שוה לכל המקומות שאחזו כל אחד לעצמו והרי כולנו רשות אחת ובמעשה זה לא יבואו לטעו <ח> לרמות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבי: כת' רב יהודה ז"ל¹⁷⁰ אסור לו לאדם להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים בשבת אפי' כל שהוא ולא בלבד ברשות הרבי אלא אפי' ברשות היחיד ואפי' להוציא מחצר לחצר ומבית לבית ומחצר לבית אפי' מחלון לחלון אסור להוציא אבל בעירוב מותר. כיצד היתה חצר אחת ויש בתוכה ק' בתים וכולן לאדון אחד וכולן תלוין בו ואוכלין על שולחן אחד מותר לטלטל בכל אותן הבתים מאיש לחבירו בלא עירוב אבל אם היו מפורדים איש איש על עצמו ושולחנו ואפי' פחות מד' אמות אסור לטלטל בין בית לבית בלא עירוב (ונערב) [ובעירוב] מותרין אם עשאוהו בע"ש ואם ערב הפסח מותרין בכל השנה והוא שיהיה שמור העירוב כל השנה וגם השוכר בשכיר שום בית בחצר והוא על שולחנו אסור לטלטל ומותר בעירוב. ולעולם אם שכח אדם לעשות עירוב בערב הפסח יעשהו בכל ע"ש שבו עד תמימות השנה כולה וכן הילכת'. וכן משפט עירוב ועשיתו אם רוצה {לעשות עירוב} בער' הפסח לכל השנה יטול חכם אחד מכל בית ובית מהם יד יד קמח וילוש ויאפהו עוגה או [94 ע"א] שתים יעשה אתם קלי שלא ירקבו ושיהיו שמורות שכל זמן שהעוגות שמורות העירוב קים ומותר לטלטל ואם נאכל או אבד או נרקב או נשרף אסור לטלטל עד שיעשה עירוב אחר בע"ש ואם עשה עירוב אחד מהם על כולם מקמח שלו עירובו קיים אבל צריך להודיע ולומר להם סמוכו על עירובי שעשיתי עליכם. וקודם שישים העירוב בתוך התיבה או במקום משומר אחר (וכן) מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות העירוב וכזה העירוב יהא מותר לנו ולכל הדרים בחצירות האילו להוציא ולהכניס כל השנה כולה וכל השבתות שבה מבית זה לבית זה ומחצר לחצר ומחצר של פלו' לבית של פלו' ומבית של פלו' לחצר של פלו' ויניח אותו

168 פירוש זה והבאים אחריו לקחים מפירוש רש"י למסכת שבת, ו ע"א (בעירוב מוצט, עיין שם).

169 הל' ו (בשינויים קטנים מן הנוסח הרומי).

170 מכאן ואילך (עד סמוך לסוף דף 94) מצינו המחבר את רובו של הפרק ה"לכות עירובין" מתוך ספר הלכות קצובות (מהר"י מ' מרגליות, ירושלים תש"ב, עמ' 62-68). חילקנו את היחידות בחטיבה זו על פי החלוקה שבמהדורות מרגליות; שינויי הנוסח מרובים, אך רובם אינם נוגעים להבנת התוכן ולא הערנו עליהם. יש לציין שלפני חטיבה זו בהלכות קצובות באה המילה 'פירוש', הרומזת אלי (השווה הערות של מרגליות על אתר) שהיא לקוחה מסקור נפרד. ספר הלכות קצובות מיוחס בין היתר לרב יהודה גאון, אם כי ברור שהוא אינו מחברו האמתי (ראה מרגליות, שם, עמ' 14-11), ומסתבר שהכינוי 'רב יהודה ז"ל' שבפי ר' יוחנן מכוון לחכם זה (השווה לעיל, הע' 84, 90).

(כ) עירוב בבית אחד מכולם ובלבד שיהיה הבית ד' אמר על ד' אמר' באורך וברוחב. ואם גם (על) בני מבוי רוצים לערב ולטלטל איש מחבירו במבוי ואם המבוי פחות מר' יעשה מלמעלה מן קיר לקיר או קורה או קנה או לחי ויערב רוצה בחתיכת בשר ובחתיכת דג פת רוצה ביין או בדגן¹⁷¹ או בביצים (ש) צלויים רוצה בכל {מיני} קטנית ובכל דבר שבעולם עושה עירוב חוץ מן מים ומן מלח. ושיעור עירוב של מבואות ושל חצירות מכזית ועד כאגוז ואם מוסיף (ו) מוסיף בקדש. ואם חכם עושה משלו (ויודעי' ויניחם בו) [יודיעם ועירובו] קיים עליהם ומברך ותולהו בפתח או בקיר המבוי בין באמצע בין בכל מקום שרוצה ובלבד שיהא העירוב גבוה מן [94 ע"ב] הקרקע טפח. וצריך לזכותם על ידי אחר היאך נותן הבקי לבנו {שהוא בן} מצוה או לבתו בוגרת או לאדם אחר (את) ואומ' שיזכו כל בני מבוי בזה העירוב ותולהו כמו שאמר גב"ה טפח מן הארץ הרי זה {עירבו} [עירוב] מבואות וחצירות. ואם המבוי רחב כעשר אמות ולא יותר {צריך} לחי (או) מן אבן (אמון) [או מן] קורה (או מעץ וימעטו ואין צריך צורת הפתח מלמעלה ויכול לערוב בתוכו זה לחי או קורה) שמשים צריך {להיות} קומתו י' טפחי' ואם (ה) רחב יותר מן י' אמר' צריך {צורת} פתח כיצד צורת פתח קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן אם אין לו קנים עושה בעצים או בחבלים {ו'} עושה עירוב {ומניחן} [ומניחן] כענין שאמרנו. ואם רוצה לילך מעיר לעיר או ממדינה למדינה מותר לילך עד אלפי' {אמה} מכל צדי העיר ואם רחוקה אותה העיר יותר {מאד' סך} [מאלפים אמה כן] יעשה בערב שבת יקח עירוב של' שיהא בו (ב) משקל שמתה עשר תאנים בנותים (ו) מן כל דבר חוץ ממים ומלח ומברך ויניחו לסוף אלפי' אמה רחוק מן המדינה שלו {ו} מותר לילך [עו] אלפי' אמה אחרי' אבל אם רוצה לילך במדינה אחרת להציל נפשות או ס"ת שהיא {רחוקה} יותר מאלפי' אמה מותר לילך שם בלא עירוב. ואם דרך רשות הרבי' מפסקת בין המבואות יעשה צו <ר> ת פתח משני צדדין {בקנים או} בחבלים ומותר לטלטל כל בני מבואות שבתוך אותם הפתחים של קנים מטלטל איש בחבירו בעירוב {ו} כן כל המדינה כולה ימעט פתחיה בקנים או בחבלים ויעשה כמין צורת פתח ומותרין בעירוב כגון דקאמ' {רבא} מערב אכולהו (ו) מתא: הנותן עירובו. כחצר¹⁷² עירוב הגבוי מבני החצר נתנו בבית השער. [95 ע"א] היינו בית קטן שלפני החצר או הבית מבחין ושומן [ר] הפתח יושב שם: אכסדרא. לפני הבית: מרפסת. עליה ארוכה על פני החצר או על פני רשות הרבי' ובה {מחיצות} [פתחים] הרבה לפי מחיצותיה {ו} דיוריין {בכל אחת ואחת ועושין מרפסת ארוכה לפני הפתחים באורך העליה וכולם עולים בסולם אחד למרפסת ודרך המרפסת יוצאים ונכנסים כולם: אינו עירוב. דלא חזי לדירה שכל היוצא ונכנס עובר עליו: פטור מן המזוזה. דבית¹⁷³ כתי' בה' מזוזות ביתי: ומן המעקה. בית בנה בית חדש: ואינו מטמא בנגעי'. דכתי' ובא אשר לו הבית: ואינו נחלט. אלא פודהו לעולם ויניח צא ביובל אם לא גאל כשאר קרקע בלא בנין דכתי' כי ימכור בית מושב עיר חומה: מערכי המלחמה. מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו:¹⁷⁴ נמצאת החצר רשות לכולן והביתים

171 לפי המצוי בנוסחים אחרים של הלכת קצובות (ראה מרגליות, עמ' 65 שר' 42-41, ושינויי הנוסח שם), נראה שצריך לומר 'רוצה בחתיכת בשר ובחתיכת פת רוצה ביין או בדג'. אולם אפשר שמשחקי פה נוסח אחר, 'רוצה בחתיכת בשר ובחתיכת דג רוצה ביין או בדגן', והמילה 'פת' נוספה על פי הנוסח הרווח של החיבור.

172 הפירושים הבאים לקוחים מפירוש רש"י למסכת סוכה, ג ע"ב, לקראת סוף העמוד (עם שינויים לא מעטים בנוסח). ר' יוחנן, כדרכו, משמיט מספר גלוטות לעזיזות.

173 הפירושים הבאים מבוססים על פירוש רש"י, שם עמ' ב, ד"ה כלוהו בית כתיב בהו.

174 ייתכן שיש כאן השמטה. ההמשך הוא על פי פירוש רש"י למסכת סוכה, ג ע"א-ד"ב.

כל אחד <לבוד> מיוחד לבעליו ואמרו חכמי' אין מוציין מרשות לרשות בלא עירוב שיערב כל הרשויות יחד להיות רשות אחד ותיקנו ליתן כל בית שבחצר פת וכולן בסל אחד ומניחין אותו (לאחד) [באחד] מן הבתים ונעשו כולם כאילו דרים באותו בית וכל הבתים דירה אחת אשמעי' ה(י)כא דבית שאין בו ד' אמר' על ד' איך צריך ליתן את הפת: ואין משתתפי' בו. ואם¹⁷⁵ היה בית קטן זה פתוח לחצר שבמכרי ואין בית אחר פתוח לה אין צריכה ליתן (בישותף) [בשיתוף]: ואין מניחין בו עירוב. החצר לאחר שגבו אותו מן הבתי': ואין עושין אותו עיבור בין שתי עירות. דתניא בעירובי' נותנין קרפף לשתי עירות קמ"א ושליש אם יש לזה ע' ושירים (ולזה ע' ושירים) עשה קרפף את [95 ע"ב] שתייהן להיות אחת: שתי (עירובין) [עירות] המובדלות זו מזו (קמ"א) קמ"א ושליש ויש בית באמצע נמצא אותו בית בתוך ע' אמה ד' טפחי' לשתייהן נעשה אותו בית להן עיבור כאשה עוברה שכירסה כולט ומצרפי' שתייהן כאחת (לילך כאחת) [ללן באחת] מהן שיהיו לו שתייהן כד' אמר' (ומנסי' נחצה) [ומנה מחוצה] להם ואם יש בית פחות מד' אמות אין חשוב (אל בית) [לצרפן]: ואף האחין והשותפין אין חולקין.¹⁷⁶ קס"ד השתא שאין יכולין לכופף זה את זה לחלוק לפי שאין בו כדי לזה וכדי לזה. ומקשה במס' סוכה¹⁷⁷ טעמ' דלית ליה ד' אמר' על ד' אמר' {הא אית ליה ד' אמר' על ד' אמר'} חולקי' והתנן אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד' אמר' לזה ד' אמות לזה ומשני {הכי} קאמ' אין בו דין חלוקה בחצר ומהו דין חלוקה כדרב התא {דאמר} חצר (ה)מתחלקת לפי פתחיה כלומ' חצר שהיו בתים פתוחים {לה} {וחלוקה} [וחלקה] שני אחים ביניהם זה נוטל ג' בתים וזה נוטל כנגדו בית גדול אם באו לחלוק איריה של חצר זה {ש} נוטל ג' בתי' הקטני' נוטל ג' חלקי' כמניין ג' הפתחי' וזה נוטל רביע לפי שהחצר עשוי ליציאה וביאה שדרך החצר נכנסים (שם) ויוצאין מן הבתים לרשות הרבי' ומכניסין {ין} משואותיהם ופורקי' לפני פתחיה {ם} לפי' החצר מתחלקת לפי הפתחים ורב חסדא אומ' נותן לכל פתח ופתח {ד' אמות} והשא {ר} חולקים אותו בשוה כלומ' אינו צריך ליתן לכל פתח אלא ד' אמות כנגדו מן {הפתח} והלאה ורחבו כרוחב הפתח ואפי' הוא רחב {י' אמות נוטל} ד' אמות במשך וכנגדו [96 ע"א] לפרוק משאו ובית קטן זה הפחות מד' אין (לפרנסן)¹⁷⁸ לו דין חלוקה ליטול בחצר לא כרב התא ולא כרב חסדא:

175 כאן מקצר ר' יוחנן את פירוש רש"י, עיין שם, סוף עמ' א.

176 גוסס זה, במקום יציין האחין והשותפין חולקין בר' שבתלמוד ובשאלות, נראה כניסוח חופשי של המפרש.

177 שם ג ע"ב, בשילוב פירוש רש"י על אתר.

178 המילה כנראה טומנה למחיקה בכתב-היד.